

56881

4

КОМУНИСТИЧКА БИБЛИОТЕКА

4

Н. БУХАРИН:

Пролетери свију земаља, уједините се!

ПРОГРАМ КОМУНИСТА

(БОЉШЕВИКА)

ПРЕВЕО
ЖИВКО ЈОВАНОВИЋ

ЦЕНА 4 ДИН.

БЕОГРАД 1920

Издање социјалистичке издавачке књижаре
„ТУЦОВИЋ“

„Пролетери свију земаља, уједините се!“

Н. БУХАРИН

ПРОГРАМ КОМУНИСТА

(БОЉШЕВИКА)

ПРЕВЕО
ЖИВКО ЈОВАНОВИЋ

БЕОГРАД 1920

Издање социјалистичке издавачке књижаре „ТУЦОВИЋ“

56881

0300236 81

I.

Владавина капитала, радничка класа и сеоска сиротиња.

У свима земљама — изузев Русије после октобарске револуције а до октобра и у Русији — капитал има сву силу и власт. Узмимо ма коју земљу: полуаутократску Пруску, републиканску Француску или такозвану демократску Америку — свуда крупни капитал држи у својим рукама сву власт. Један мали број људи — крупни банкар, великопоседници и фабриканти — држи у ропству и потчињености милионе и стотине милиона радника и сиромашних сељака. Држи и натерује их да раде трошећи све своје снаге, а избацује их на улицу кад им више нису корисни, кад су, исцрпени убиственим радом, изгубили своју снагу и не могу више да доносе никакав профит Капиталу.

Ову страшну власт над милионима радника даје банкарима и фабрикантима богаство. Зашто је сиромаш принуђен да умре од глади ако је избачен на улицу? Зато што он нема ничега до пар руку и ногу који може продати капиталисти кад то овоме треба! А зашто богати банкар или индустријалац може да проводи дане у нераду а гомила сигурне приходе, да живи у изобиљу а згрће профит сваког сата, сваког тренутка? Зато што он има не само пар руку и ногу него и средства за производњу без којих се данас не може радити: фабрике, машине, железнице, руднике, земљу и њиве, једрилице и пароброде, сва могућа оруђа и најразноврсније справе.

Ово богаство које је сав радни народ нагомилао при-
 када у целом свету — изузев данашње Русије — само
 капиталистима и великопоседницима који су се такође
 преметнули у капиталисте. А при таквом стању, није
 никакво чудо што једна мала група људи која држи
 у рукама све неопходно, све најкорисније ствари, го-
 сподари над другима који немају ништа. Сиромашак
 долази са села у варош да тражи рада. Код кога?
 Код капиталисте, код онога који има фабрику или
 радионицу. Али капиталист располаже и животом и
 смрћу радника. Ако су његове верне слуге — дирек-
 тори и рачуновође — израчунали да се може зарадити
 више злата помоћу нових радника, он „даје посла“. *Ако то није случај, он каже раднику: „одлази!“* Ка-
 питалист је цар и бог у својој фабрици. Њему се
 потчињавају сви и његовим заповестима сви се поко-
 равају. На његову заповест фабрика се проширује или
 смањује. На његову заповест шефови и дирекција пре-
 дузећа врбују или отпуштају раднике. Он утврђује
 шта ће радници радити и какву ће надницу имати.
 Све то постоји зато што је фабрика његова фабрика,
 радионица његова радионица, зато што му она при-
 пада, зато што је она његова *приватна својина. И*
ето то право приватне својине над средствима
за производњу и јесте баш узрок оној страшној
власти која је у рукама капитала.

Иста појава се опажа и кад је реч о земљи.
 Узмимо најслободније и најдемократскије Уједињене Аме-
 ричке Државе о којима нам буржоазија проби уши. Хи-
 љаду радника раде туђу земљу, земљу великих соп-
 ственика, капиталиста. Све је то организовано, као у
 једној огромној фабрици; десетине и стотине елек-
 тричних плугова сејалица, жетелица, вршалаца поред
 којих најамни радници раде од јутра до мрака. И као у
 фабрици, они овде не раде за себе него за сопственике,
 зато што је земља, њива, семе, машине — једном речи

све изузев радникових руку — *приватна својина капиталисте сопственика.*

Он је овде апсолутни господар, он наређује и води посао тако како ће се зној и крв увек све више претварати у жути звонки метал. Њему се покорављају, неки пут гунђају али му увек праве паре зато што он има све, а радник, сиромашан сељак, нема ништа!

Неки пут се деси, истина, да великопоседник не најмљује радника, али он најмљује, он даје под закуп своју земљу и своју њиву. Код нас у Русији, на пример, сељаци са својим малим парцелама земље, коју би и једна кокошка могла искључати, беху принуђени да узимају од великих сопственика земљу под закуп. Они су ту радили са својим коњима, својим плуговима, својим дрљачама. Али су они ту били тако исто немилосрдно експлоатисани. У колико већа беше беда на селу, у толико беше већа закупна цена коју је тражио великопоседник, терајући сироте сељаке у право ропство. Зашто је он могао да ради тако? Зато што и земља и њива припадаху *њему*, њему великопоседнику; зато што и земља и њива беху *приватна својина велепоседничке класе.*

Капиталистичко је друштво подељено у два тabora: На оне који раде много а једу мало и рђаво и на оне који раде мало или нимало, али зато једу и више и боље. То му баш не дође са свим по „светом писму“ које каже: „ко ради треба да једе“. На ипак овако стање не смета поповима свију вера да цене капиталистички режим, зато што свештеници свуда (изузев у Совјетској Русији) добивају од капитала масне плате.

Друго једно питање намеће се овде: Како један мали број паразита може да одржава право приватне својине над најнужнијим средствима за производњу? Како се ова приватна својина паразита одржала до данас? Где су узроци томе?

Главни узрок се крије у изврсној организацији непријатеља радног народа. У данашње време, ни у једној капиталистичкој земљи капиталисти не раде појединачно. На против, сваки од њих је добар члан капиталистичких удружења.

Ове капиталистичке организације држе све у рукама. Оне имају десетине хиљада верних агената који су им одани не из страха него свесно. Сав економски и друштвени живот капиталистичких земаља је потпуно у канцама специјалних капиталистичких организација, синдиката, трустова и баначких картела. Ова удружења владају и располажу свим и свачим. Али најважније удружење капиталиста је буржоаска држава. Ова организација капиталиста држи у рукама све конце силе и власти. Све је овде измерено и срачунано, узето у обзир и припремљено за угушивање у клици сваког покушаја радничке класе да се дигне против владавине капитала. У служби државе налази се и груба материјална сила: шпијуни, полицајци, судови, целати, војска претворена у послушну машину, — и сила духовна, која постепено морално трује раднике и сиромашне људе и васпита их у лажним схватањима. За овај циљ буржоаска држава има школе и цркве којима се придружује још и буржоаска штампа. Познато је да одгајивачи свиња умеју тако угојити свиње да ове немогу више ићи; али зато су оне још боље за кланицу. Такве свиње се гоје вештачки тиме што им се из дана у дан даје једна специјална и јака храна. Тако буржоазија ради са радничком класом. Истина, она јој даје врло мало праве хране и од ње радници не могу да се угоје. Али она пружа радницима једну специјалну *духовну* храну, која им угоји мозак и спречава га да ради. Буржоазија хоће да претвори радничку класу у чопор свиња послушних и добрих за кланицу, свиња које не мисле и вечито се покоравају. Зато буржоазија, преко школе и цркве убриз-

гава деци схватање да се власти треба покоравати, јер је она дана од Бога. (Само бољшевици црква је удостојила проклетством у место да за њих чита молитве, јер су они, обешечаици, одбили да из државне касе плаћају варалице које носе мантију). И зато тако исто, буржоазија помаже ширење своје лажљиве штампе.

Добра организација буржоаске класе јој омогућава, да одржава приватну својину. Милионера има мало, али поред њих се налази знатан број њихових највернијих, најоданијих и богато плаћених слугу: министара, директора фабрика, директора банака итд. Поред ових последњих, има још већи број њихових помоћника који примају мање али потпуно зависе од њих; њихов дух је тако васпитан; они и сами траже да се дочепају таквих положаја и да се, ако могу, уздигну на више. Иза њих долазе још ситнији функционери и агенти капитала итд. Они су сви поређани по рангу један за другим и сви везани јединственом организацијом буржоаске државе и других капиталистичких удружења. Ове организације покривају сваку земљу као каква мрежа у којој се радничка класа у залуд копрца....

Свака капиталистичка држава се, у ствари, претвара у један огроман савез капиталиста: радници раде, капиталисти сладе; радници извршују, капиталисти наређују; радници су варани, капиталисти варају. То је тај поредак који се назива капиталистичким поретком и коме се треба покоравати — како то кажу господи капиталисти и њихове слуге: свештеници, интелектуалци, мењшевици, социалисти револуционари и сви остали добро познати „пријатељи“ радника и сељака.

II.

Разбојнички рат, угњетавање радничке класе и почетак пропасти капитала.

Последњих година мали капитал је готово сасвим ишчезао у свима капиталистичким земљама. Он је био прогутан од крупних ајкула. Некада су се изоловани капиталисти борили међу собом за пијацу и купце. Сад, кад није остало много капиталиста (пошто су сви мали били руинисани) они, који су остали, удружили су се, организовали и по својој вољи располажу сваком земљом, као некада сопственик својим имањем. Неколико американских банкара владају целом Америком, као што је некад један обичан капиталиста владао својом фабриком. Неколико француских шпекуланата су потчинили себи цео француски народ; пет великих банака одређују судбину целог немачког народа. Тако је и у свима осталим капиталистичким државама. Може се дакле рећи, да су се данашње капиталистичке државе, тако зване „отаџбине“ претвориле у огромне фабрике, којима влада једно удружење капиталиста, као што сваки капиталиста влада у својој сопственој фабрици.

И није никакво чудо, што ова удружења, ова државна удружења разних буржоазија воде сада борбу међу собом, као што одвојени капиталисти вођаху међу собом. Енглеско буржоаско царство бори се противу немачког буржоаског царства, као што се раније у Енглеској или у Немачкој, један фабрикант борио против других. Сада, игра је само хиљаду пута обимнија и борба за увећање профита води се животом и крвљу радног народа.

У овој борби, која обухвата сав свет, мале и слабе државе прве су уништене. Прво подлежу мали колонијални народи, слаба, често дивљачка племена о која се као око залогојај отимају велике разбојничке државе.

Затим се борба наставља између ових последњих око пљачке „слободних“ територија, то јест земаља које још нису биле упљачкане од „цивилизованих“ држава. Затим почиње борба за нову поделу оних које су већ биле упљачкане. — Јасно је да сва борба за нову поделу света мора бити крвавија и огорченија него икад.

А ти што руководе овом борбом то су огромни колоси, највеће империје света наоружане најсавршенијим машинама за убијање.

Светски рат, који је избио у лето 1914. и који је трајао до данас, јесте први рат за нову одлучну поделу света међу чудовишта „цивилизоване“ пљачке. Он је у свој вртлог повукао четири главна циновска ривала: Енглеску, Немачку, Америку и Јапан. Борба се водила око тога да се реши које ће од ових разбојничких удружења успети да потчини свет под своје крваве гвоздене чизме.

Овај рат је свуда невероватно погоршао и онако тежак положај радничке класе. Њој су наметнути терети које је немогуће подносити. Милиони најбољих радника су убијени на бојном пољу а глад је награда других милиона. Најсуровије казне прете онима који се усуђују да протестују. Све тамнице препуне, а владајући држе спремне митраљезе против радничке класе. Права радника су ишчезла чак и у „најслободнијим“ земљама. Више није допуштено штрајковати. Штрајкови се кажњавају као издаја отаџбине. Радничка штампа је угушена. Најбољи радници, најоданији борци Револуције су принуђени да се крију и оснивају тајне организације, као што смо то ми чинили за време царистичке владавине, да би се сачували од јата шпијуна и полицајаца. Никакво чудо онда, ако се радници не задовољавају само тиме да уздишу под таквим ратним резултатима, него почињу да се дижу против својих угњетача.

Али и саме буржоаске државе, које су распириле овај велики покољ, почињу да труле у корену и да се распадају. Оне су пале у крвави глиб који је створио њихов лов за профитом и за њих нема више никаквог излаза. Повући се, вратити се без ичега у рукама после толиких губитака у новцу, у материји и заради, то се не може. Продужити, са новим страховитим опасностима то је готово тако исто немогуће. Ратна политика је довела до једног безпућа где нема никаквог излаза; зато рат траје без прекида и без никаквог одлучног резултата. Отуд капиталистички поредак почиње да трули и, раније или доцније, он ће бити принуђен да уступи место једном другом поредку у коме неће бити места за лудост једног светског рата ради профита. Што дуже траје рат, зарађене земље све више слабе. Цвет радног народа је уништен или живи по рововима разједен вапима и заузет рушилачким послом. Све је разрушено због рата. Све чак до месинганих брава на вратима које су конфисковане, као ратни материјал. Не достају најнужније ствари, пошто је рат прогутао све, као незасито јато скакаваца. Нико више не фабрикује корисне ствари а сви троше оне које су раније исфабриковане. Већ четири године, фабрике које су производиле корисне ствари производе сад само гранате и шрапнеле. Без људи, без производње онога што је апсолутно нужно, све земље долазе у једну такву оскудицу, да људи почињу урлати као вуци од зиме, од глади, од беде, од очајања и потиштености. У немачким селима, где се некад употребљавала електрика, сад се употребљава луч, јер нема више угља. Живот изумире у маси у колико расте општа беда народа. У добро организованим варошима, као Берлину и Бечу, неможе се више ићи ноћу по улици, јер тада влада улицом пљачка. Буржоаски немачки листови се жале на недовољан број полицајаца. Они неће да виде да

повећање злочинстава доказује повећање беде, очајања и гнева. Осакаћени људи долазе са фронта и затичу код куће глад. Број безкућника и гладних људи расте у пркос изванредне организације, јер нема шта да се једе; а рат траје ли траје гутајући увек нове жртве.

У колико стање зараћених земаља постаје мучније у толико се сукоби, свађе и цепања појављују у разним слојевима буржоазије, који некад иђаху руку под руку у циљу опште заједничке пљачке. У Аустро-Угарској Чеси, Украјинци, Немци, Пољаци и остали дочепали су се за косе. У Немачкој, освојењем нових провинција, буржоазија (естонска, летонска, украјинска, пољска) која позва у помоћ немачке трупе, сад је принуђена да се очајно свађа са својим ослободоцима. У Енглеској, енглеска буржоазија је у самртној борби са ирландском буржоазијом коју је поробила.

А у сред овог хаоса, пред општим банкротством, све јасније диже свој глас *радничка класа*, класа, која је целим развићем историје стављена пред ову дужност: *Угушити рат и сломити капиталистички јарам.*

Тако се приближује време распадања капитализма, време комунистичке револуције радничке класе.

Руска октобарска Револуција је учинила први продор. Капитализам се је распао у Русији брже него у осталим земљама, зато што је светски ратни терет теже притискивао младу капиталистичку државу наше земље. Код нас није било оне страховите организације буржоаске класе, као у Енглеској, Немачкој и Америци. Она према томе није могла ни испунити обавезе које јој је наметао рат, ни одолети страховитом нападу руске радничке класе и сиромашних сељака који су у октобру избацили буржоазију из седла и пренели власт у руке радничке класе, у руке комуниста-бољшевика.

Иста судбина чека раније или доцније и буржоазију Западне Европе. Радничка класа Западне Европе улази све већим масама у редове комуниста. Свуда нику „бољшевичке“ организације. У Аустрији и Америци, у Немачкој и Норвешкој, у Француској и Италији, програм комунистичке партије постаје програм светске пролетерске Револуције.

III.

Општа подела или комунистичка производња?

Ми већ знамо да корен зала од разбојничког рата, угњетавања радничке класе и целокупног варварства капитализма лежи у чињеници да неколико капиталистичких банди организованих у државу и сопственика свеколиког богатства, угњетавају свет. Право својине капиталистичке класе над средствима за производњу је први узрок који објашњава варварство савременог државног поретка. Одузети ову власт богаташима одузевши им њихово богатство, то је прва дужност радничке класе и радничке комунистичке партије.

Неки мисле да оно што се одузме богаташима треба хришћански правично и *подједнако* поделити између свију и да ће онда бити добро. Сваки би имао толико колико и други, сви би били једнаки и на тај начин ослобођени неједнакости угњетавања и експлоатације. Сваки би радио за себе имајући све у рукама; власт људи над људима би ишчезла захваљујући овој подједнакој подели, овој новој општој подели и овој подели богатава међу сиромаше.

Комунистичка партија не дели ово мишљење. Она сматра да таква подела на једнаке делове не би одвела никаквом добром резултату и да би отуд могла изићи само збрка и повратак старом поретку ствари.

И заиста, има, пре свега, читав један низ простих ствари које се не могу делити. Како би се, на пример, могле поделити железнице? Ако један почне да при сваја шине, други шлупере, трећи обруче, четврти руши вагоне да би наложио своју пећ; ако пети раз бија огледала да би се пред једним парчетом који њему припадне брио и т.д., — сваки види да таква подела није подједнака и да води само једном иднотском плачкању корисних ствари које би се још могле употребити.

Тако исто се неби могле поделити машине. Јер ако један узме точак, други полугу, трећи остале делове, машина би престала бити машина: све је разрушено. Тако је готово са свима сложеним справама које су од највеће користи за рад. Довољно је потсетити на телеграфске и телефонске апарате и на фабричка оруђа за хемијске производе. Јасно је, да само човек који ништа не разумели који је непријатељ радничке класе, може саветовати такву поделу.

Ова подела није само из основа штетна. Предпоставимо, да се, захваљујући каквом чуду успе више или мање подједнако поделити све што су богаташи имали од вредности. Ништа паметно неби из тога изишло. Јер шта у ствари значи подела? Значи, да би на место малој броја крупних капиталиста дошло много ситних. То, дакле, не значи *укидање приватне својине* него *њено распарчавање*. У место крупне сопствености дошла би ситна. А такво стање ми смо већ имали у прошлости; ми знамо врло добро да су се капитализам и крупни капиталисти и угојили од те борбе малих капиталиста. Ако ми створимо мале капиталисте нашоом поделом, догодило би се ово: Један део између њих (и то један знатан део) продао би већ сутра дан на пијаци, при размени добара, оно што им је припало у део и на тај би начин њихова својина допала у руке сопственика који имају више. Између оних који остану развила би се борба око

хупаца. У овој борби они који имају више победили би оне који имају мање. Ови последњи били би руинисани и претворили би се у пролетере, а њихови срећни ривали би увећали своја имања, најмили би раднике и тако се претворили у праве капиталисте. Тако бисмо ми, после извесног времена, поново дошли у исто друштвено стање које смо били разорили. Ми бисмо понова стајали пред старим коритом капиталистичке пљачке.

Подела, дакле, на приватне сопствености, на мале приватне сопствености, није идеал радника или слуге. То је сан малог бакалина, ситног ћифте кога експлоатисе крупни трговац и чији је идеал да и сам постане крупан трговац. Подићи се, имати што је могуће веће личне приходе, то је мисао дућанџије. Мислити на друге, видети резултат свега тога, то није његов посао, само кад неколико гроша више зазвече у његовом џепу. Он се не плаши тога што бисмо се ми вратили капитализму, пошто његово срце сажиже нада *да и сам* постане капиталист.

Радничка класа мора ићи сасвим другим путем, и она већ њим иде. Радничка класа има, при друштвеном преображају, интерес да се онемогући повратак капитализма. Поделом се капитализам истерује на главна врата, али после једног момента он улази на задња врата. Једини излаз је совјетски поредак, заснован на раду, поредак комунистички.

У комунистичком друштву сва богатства не припадају више ником и никаквим засебним класама; она припадају целом друштву. Друштво је тада једна огромна кооператива произвођача. Нема више господара. Сви су другови. Нема више класа: ни капиталиста који наимају раднике, ни радника који се продају капиталистима. Ради се у заједници по припремљеном и смишљеном плану. Централни статистички биро израчунава колико треба произвести ципела,

панталона, платна, салама, сира и т. д. за једну годину; он израчунава, колико другога треба да ради у том циљу на њивама, у фабрикама саламе, у великим кројачким радионицама; и према томе се на одговарајући начин распоређују радне снаге. Сва се производња руководи по једном тачно израчунатом и смишљеном плану, на основу тачног рачуна машина, справа, свију сировина и свију радних снага друштва. Тако исто морају бити брижљиво израчунате све годишње потребе друштва. Фабрички производи се нагомилавају у јавна месташта, одакле се расподељују међу учаснике у раду. Ради се само у великим фабрикама, са најбољим машинама, пошто оне уштеђују труд. Администрација производње биће на тај начин економичнија; излишни трошкови ће се избећи; томе ће допринети општи и уједначени план производње. Више се неће практиковати то, да се једна ствар на једном месту прави овако а на другом онако и да се на једном месту не зна шта се на другом ради. На против, готово сав свет ће бити контролисан и организован. Памук ће бити гајен само тамо где је земљиште за то најпогодније, производња угља биће сконцентрисана у најбогатијим рудницима; металургијске радионице ће бити конструисане у суседству угљених и минералних мајдана. Неће се више зидати огромне куће за становање на земљишту плодном за културу жита, пошто ће ово бити сасвим засејано. Једном речи, све ће бити распоређено тако, да свако предузеће добије најбоље место где ће принос бити највећи, где ће све лакше успевати, где ће људски рад бити најпродуктивнији. Све се то може постићи само једним јединственим планом, једним потпуним удружењем целог друштва у огромну заједницу рада, у једну огромну кооперативу.

У комунистичком друштву људи се не пењу на грбачу својих ближњих. Нема ту ни богаташа ни ши-

ћардија, ни виших ни потчињених — друштво није подељено на класе од којих једна господари другој. Ако нема класа, нема ни неколико врста људи (сиромашних и богатих) који шкрипе зубима једни против других, угњетачи против угњетених, угњетени против угњетача. Нема више организације сличне држави пошто нема никакве господареће класе којој је једна специјална организација потребна да би зауздавала своју противничку класу. Нема више администрирања ни управљања над људима, нити власти човека над човеком; има само администрација ствари и машина и власт људског друштва над природом. Људски род није више подељен у непријатељске таборе, него је на против уједињен заједничким радом и заједничком борбом противу спољних природних сила.

Границе ће бити укинуте, засебне отаџбине разрушене. Цело човечанство, без разлике народности, биће уједињено у свима својим деловима и организовано у једну јединствену целину. Сви народи ће образовати једну велику и уједињену фамилију рада.

IV.

Анархистичко или комунистичко друштво?

Има људи који се зову анархистима, то јест присталицама укидања закона. Они сматрају, да комунисти бољшевици иду погрешним путем, јер хоће да одрже власт. Свака власт и свака држава значи угњетавање и насиље; ми смо видели да то није тачно, кад је реч о комунизму. Комунистичко друштво је друштво у коме нема радника (најамних) ни капиталиста, у коме нема државе. Разлика између анархистичког и комунистичког друштва није у томе што би у једном било а у другом не би било државе; државе нема ни у једном ни у другом. Права разлика је у овом што следује:

Анархисти мисле да би људи могли живети боље ако би сва производња била подељена на мале произвођачке заједнице, на комуне. Драговољним удруживањем образовало би се једно друштво, једна кооператива од десет лица — прекрасно! Ових десет лица почињу да раде на свој сопствени ризик. На другом месту створи се друго слично удружење. На трећем месту треће. Затим ова удружења почињу ступати у преговоре, у односе: једном не достаје ово, другом оно. И неосетно она се саглашавају и закључују „слободне уговоре“.

Сва производња се креће у овим малим заједницама. Сваки остаје слободан да изиђе из заједнице кад хоће а свака заједница остаје слободна да изиђе из слободне федерације ових малих заједница.

Да ли је схватање анархиста оправдано? Сваки радник који познаје производњу по фабрикама и радионицама види да је такво схватање погрешно. А ево и зашто:

Будуће друштво треба да спасе радни народ двојаке беде. Прво, експлоатације човека над човеком, угњетавања које произилази из тога што један заседне на грбачу другог. А то ће се остварити, кад јарам капитала буде збачен и кад се капиталистима буде одузело њихово богатство. Али после те остаје још једна дужност. Она се састоји у ослобођењу од јарма природе, у потчињавању ове природе и организовању производње на најбољи и најсавршенији начин. Само ће тада човек трошити мало времена на припремање јела, на израду ципела и одећа, на зидање зграда и т. д., а остатак времена употребити на своје духовно развиће: науку, уметност и све остало, што украшава људски живот. Претци данашњег човека, који живљаху као чопор полу-мајмуна, били су међу собом једнаки, али су имали живот сличан животињском, јер нису били потчинили природу, него су

савршено били потчињени њој. *Великом капиталистичком индустријом* човечанство је, напротив, научило да потчињава природу, али радници живе као товарна марва, пошто им је капиталист узјашио за врат, пошто влада економска неједнакост. Шта из тога изилази? Треба спојити економску једнакост и велику индустрију. Није довољно да ишчезну капиталисти. Нужно је да производња, као што смо рекли, буде заснована на широкој основи. Сва мала неспособна предузећа морају ишчезнути. Сав рад треба да буде сконцентрисан у великим фабрикама, великим радионицама и великим аграрним предузећима. Не треба да Јован не зна шта ради Петар и да Петар не зна оно што ради Јован. Такво друштво није способно визашта. Нужно је имати један јединствен *план* рада. Овај план ће бити у толико бољи у колико обухвати већи број места. Цео свет, најзад, мора сачињавати једно велико радно предузеће, где цело човечанство ради за себе на најбољим машинама, у највећим фабрикама, без господара и данашњих капиталиста, али са планом тачно припремљеним, срачунатим и одмереним.

Да би се развила и подигла производња, не само да не треба распарчати велику индустрију коју нам капитализам оставља у наследство него је треба још и повећати. Штогод шири и већи буде укупни план, размере у којима ће производња бити организована, биће веће и производња ће више следовати упуствима која долазе од једне централне статистичке полазне тачке рачуна и обрачуна. Другим речима у колико производња буде *централизованија*, утолико ће постајати боља. Јер уколико човек буде имао мање да ради, утолико ће бити слободнији и људско друштво ће имати више времена за своје духовно развиће.

Међутим бтудуће друштво које заступају анархисти, савршено је обрнуто. Анархистичко друштво

цепка производњу место да је повећава, централизује и регулише. Оно на тај начин *умањује* власт човека над природом. Оно нема никаквог укупног плана, никакве велике организације. У анархистичком друштву, не би се могло тачно рећи: како употребити колосалне машине, градити жељезнице по плану, предузимати велике радње наводњавања и исушивања бара. Узмимо један мали пример. Данас се много говори о замени парних мотора електрицитетом и о искоришћавању електричне снаге водопада и т. д. Да би се правилно распоредила добивена електрична енергија, потребно је, разуме се, рачунати, мерити и испитати где и у којој сразмери сва енергија треба да буде спроведена, да би се из ње извукла највећа корисност. Шта то значи? Како је то могуће? То је могуће само ако је производња организована на једном великом ступњу, ако је концентрисана на један или два велика центра израчунавања и администрације. То је пак немогуће у анархистичком друштву састављеном из малих заједница, растурених и слабо повезаних. На тај начин ми видимо да анархистичко друштво не може организовати производњу како треба. Оно изазива дужи радни дан, а то ће рећи огромну зависност према природи.

Анархистичко друштво би било кошница која би спречавала човечанство да се развија; зато комунисти побијају учење које анархисти шире.

Јасно је да анархистичко учење води пре подели него методској и комунистичкој организацији друштва. Мала анархистичка заједница није огромна радна кошница масе људи него једна мала група, која може бројати и само две личности. У Петрограду постоји једна таква група „Заједница петорице угњетених“. По анархистичкој теорији, могло би тако исто постојати и „Конфедерација двојице експлоатисаних“. Замислимо сад шта би изишло кад пет или два *независна* лица

почну да врше реквизицију и конфискацију, а затим да раде на свој ризик и личну опасност. У Русији постоји од прилике сто милиона радника. Кад би они образовали „Заједнице петорице угњетених“, ми бисмо имали у Русији двадесет милиона таквих заједница. Није тешко представити себи каква би Вавилонска Кула испала кад би ових двадесет милиона заједница почеле да раде свака на један независан начин! Сачувај нас боже, таквог хаоса и такве „анархије!“ По себи се разуме да би из тога изишла само подела, ако би такве групе заузеле, на независан начин, богатство богаташа. А подела, као што смо то већ видели, води понова владавину капитала, експлоатације и насиља над радничким масама.

V.

Диктатуром пролетаријата на комунизму.

Како засновати комунистичко друштво?

Како до њега доћи?

Комунистичка партија одговара: диктатуром пролетаријата!

Диктатура! — али то значи гвоздену власт, власт, која не штеди своје непријатеље! Диктатура радничке класе. То значи државна власт радничке класе која растрзава буржоазију и великог поседника. Ова власт радника може изићи само из социјалистичке револуције радничке класе, која разрушава буржоаску државу и буржоаску власт и која на њиховим рушевинама зида власт самог пролетаријата и сеоске сиротиње, која га подржава.

Овде смо ми у ствари за једну радничку државу. Анархисти су против. *Ми, комунисти смо за једну радничку владу која је нужна за извесно време, док радничка класа зауздава свог противника, док*

*сва буржоазија не буде укроћена, док сва њена охолост не буде прогнана и сва њена нада да по-
ноза дочепа власти, уништена.*

„Па то сте ви комунисти за насиље?“ питају нас. Дабоме, одговарамо ми, ми смо за *револуционарно насиље*. Пре свега, ми сматрамо да радничка класа не може добити ништа убеђивањем капиталиста. Ничег доброг не може се наћи на путу компромиса који саветују мењшевици и социјал-револуционари. Радничка се класа не може ослободити друкчије него револуцијом то јест укидањем власти капитала, рушењем буржоаске државе. Свака револуција је насиље за старе господаре. Мартовска револуција била је насиље за деспотске великопоседнике и за цара. Октобарска револуција била је насиље радника, сељака и војника против буржоазије. *Такво* насиље, насиље против оних који утњетавају масе милиона радника, такво насиље није рђаво, оно је свето. Али радничка класа мора употребљавати силу противу буржоазије и пошто ју је већ у отвореној револуционарној борби оборила. Јер у ствари кад ју је радничка класа срушила, буржоазија још не престаје егзистирати као класа. Она не ишчезава потпуно преко ноћи. Она продужава гајити наду да ће се стари режим повратити. Она је дакле готова да закључи, у првом згодном тренутку, један савез противу победничке радничке класе.

Искуство руске револуције, од 1917 године, потврђује то савршено. У октобру радничка класа отера буржоазију са власти. Али буржоазија тиме не ишчезну. Она се упе да понова обори пролетаријат и по сваку цену дође до власти. Она је организовала саботажу, контрареволуционарно напуштање свију служби од стране функционера и чиновника који се не хтедохе придружити радницима и сељацима. Она је организовала војне силе Дутова, Каледина, Корнилова. Она сада, у моменту кад ове редове пишем, организује

банде козачког капетана Семјонова за експедицију против сибирских совјета. Најзад, она позива у помоћ трупе стране буржоазије: немачке, јапанске и т. д.* Искуство Руске октобарске револуције показује нам, дакле, да је радничка класа чак и после освојења власти принуђена водити борбу противу моћних спољних непријатеља, (разбојничких капиталистичких држава) који трче у помоћ збаченој унутрашњој буржоазији.

Кад хладно посматрамо цео свет, ми видимо да је само у Русији пролетаријат успео да сруши власт буржоаске државе. Сав остали свет још припада плену великог капитала. Совјетска Русија са својом радничком и сељачком владом је једно мало острво усред бурног мора капитализма. Чак кад би победа руских радника повукла са собом триумф радника Аустрије и Немачке, остао би још велики број пљачкашких капиталистичких држава. Кад би цела капиталистичка Европа пукла и пала под ударцима радничке класе, остао би још капиталистички свет Азије на чијем челу се налази разбојнички Јапан и американски капитализам, на чијем челу се налази онај страховити савез пљачкаша који се зове Уједињене Државе Америке.

Све ове капиталистичке државе неће напустити своје позиције без борбе. Оне ће радити свима силама да спрече пролетаријат да савлада свет. У колико је јачи напад пролетаријата у толико постаје опаснији положај буржоазије и у толико ће више буржоазија бити присиљена да употреби све силе у борби против пролетаријата. Пролетаријат пошто победи у једној, двема или трима земљама, ућиће у борбу, без милосрђа, са остатком капиталистичког света који се труди да крвљу и мачем сарани напоре радничке класе за ослобођење.

*) Треба увек имати на уму да је ова књига писана 1918 године. Данас су сви ти непријатељи револуције смрвљени.

Шта из тога изилази? Радничка класа пре комунистичког и после капиталистичког поретка, у прелазном периоду који раздваја капитализам од комунизма, па чак и после социјалистичке револуције у неким земљама, принуђена је да подржава жестоку борбу против својих унутрашњих и спољашњих непријатеља. За једну такву борбу треба имати солидну, добро сазидану организацију која има на расположењу сва средства за борбу. Ова радничка класна организација је *пролетерска држава*, радничка власт. Као свака друга држава и пролетерска држава је организација класне владавине (а господарећа класа овде је радничка), организација насиља, али насиља *против буржоазије*, средство да се против буржоазије брани, да је потпуно победи.

Онај ко се боји таквог насиља није револуционар. Проблем насиља није решен тим што ће се рећи да је свако насиље рђаво. То је једна бесмислица. Насиље које богаташи врше против сиромаша, капиталисти против радника је управљено против радних маса; његов циљ је одржање и снажење капиталистичког поретка. Насиље радника против буржоазије има за циљ ослобођење милиона радника, ослобођење од капиталистичког бича, разбојничких ратова, пљачке и дивљачког рушења свега онога, што је човечанство у току стотина и хиљада година створило. Зато учвршћивање револуције и стварање комунистичког друштва захтевају гвоздени апарат радничке диктатуре.

Сваки мора јасно разумети да је радничка класа дужна напрегнути сву своју енергију (и она је то дужна чинити још сад) да би изишла победнички из борбе против својих многобројних непријатеља и да ниједна друга организација, сем оне која обухвата радничку класу и сиромашне сељаке *целе земље*, не може потчинити своје непријатеље.

Може ли се стати на супрот туђинском империјализму ако се нема у рукама државна сила и војска?

Разуме се да не може. Може ли се победити контра револуција, ако нема никаквог оружја у рукама (а то је једно насилно средство) ни једна тамница, да би се затворили контрареволуционарци и пљачкаши, (а то је опет једно насилно средство) и ни једно остало средство за принуду и зауздавање? Како се могу принудити капиталисти да се потчине радничкој контроли, разним конфискацијама и т. д., ако радничка класа нема никаквог средства да *изнуди послушност*? Може се, разуме се, рећи да су за то довољна „удружења петорице угњетених“, неколико таквих „корпуса“. То је једно смешно средство. Кад буржоазија пиље противу нас читаве регименте и кад ми имамо могућности да противу њих тако исто организујемо такве регименте, ми бисмо били најгори глупаци, ако небисмо прикупили све снаге да организујемо, извежбамо и васпитамо црвене револуционарне регименте. Само једна радничка организација или организација радника и сељака која обухвата целу земљу, може то учинити. Ова организација то је радничка државна диктатура пролетаријата.

Природа прелазне периоде чини нужном радничку државу. Чак и кад је буржоазија побеђена у целом свету, она би, навикнута на нерад грмела противу радника, она би се извлачила од рада и на све начине шкодила пролетаријату. Њу треба принудити да служи народу. То може учинити само власт и принуда.

У заосталим земљама (а Русија је таква земља) постоји још маса сопственика и капиталиста, ситних или средњих, малих вампира, шпекуланата и фабриканата. Сви су они противу сиротих сељака и противу варошких радника. Они иду за великим капиталом и старим великопоседницима. Јасно је да су радници и сиромашни сељаци принуђени да их зауздају кад буду нападали револуцију. Радници морају мислити, како ће увести један правичан ред

ствари, организовати производњу одузету од фабриканата, помоћи сељаке да организују агрикултуру, организовати правилну расподелу хлеба, манифактуре, гвоздених производа и т. д. Али паразит, пијавица који се за време рата обогатио, тврдоглаво се бацака и неће да ради по општим правилима. „Ја сам свој сопствени господар“ каже он. Радници и сиромашни сељаци морају га приморати да се покори, као што приморавају на послушност крупне капиталисте, старе великопоседнике, старе генерале и официре.

Што је положај револуције опаснији, што је она више опкољена непријатељима у толико више и радничка власт мора радити без милосрђа, револуционарна рука радника и сиромашних сељака, мора бити сигурнија и диктатура енергичнија.

Државна власт је једно оружје у руци радничке класе које она држи готово противу буржоазије. У комунистичком друштву, кад буржоазија више не буде постојала, кад више не буде класа, кад више не буде ни спољне ни унутрашње опасности, ово оружје постаће некорисно. Али у прелазној периоди, кад непријатељ показује зубе и кад се спрема да угуши у крви радничку класу (сетимо се само покоља финских радника, убиства у Кијеву, извршења смртних пресуда над радницима и сељацима Украјине, убиства у Летонској), само онај који ништа не разуме може остати ненаоружан и поћи у рат без овог оружја државне силе.

Диктатуру пролетаријата клеветају са две стране. С једне стране анархисти: Они су противни сваком насиљу, па следствено, и насиљу радника и сељака. Њима се може рећи: „Уђите у један женски манастир, кад прекоревате раднике што употребљавају насилна средства *против буржоазије*“!

С друге стране Мењшевици и социјал-револуционери деснице устају тако исто против радничке дикта-

туре (и ако су некад о томе друкчије писали). Они се нарочито противе томе што се дѣра у слободу... буржоазије. Они би хтели да витезови индустрије добију понова оно што су имали и да се, мирног срца, шетају по широким улицама и парковима. Они мисле да радничка класа није сасвим зрела за диктатуру. Њима се може рећи: „Идите буржоазија која вас толико воли, ви, који сте њени адвокати а радничку класу оставите на миру“.

Комунистичка партија, баш за то што је приста-лица гвоздене диктатуре радника над капиталистима, вампирима, некадањим великопоседницима и свима осталим обожаваоцима старог капиталистичког друштва, јесте најреволуционарнија и најекстремнија од свих постојећих партија. „Непоколебљиво и безпоштедно влашћу радника, диктатуром пролетаријата ка комунизму!“ — таква је парола наше партије. *Њен програм је програм пролетерске диктатуре.*

VI

Совјетска власт или буржоаска република?

Неизбежан закључак нашег схватања о нужности диктатуре, то је наша борба против застареле форме буржоаске парламентарне републике (коју често називају „демократском“) којој ми стављамо на супрот једну нову форму државе: *власт совјета радничких сељачких и војничких делегата.*

Мењшевици и социјалреволуционари деснице бране свима својим снагама Конституанту и парламентарну републику. Они на свима углавима улица клеветају Совјетску Власт. Зашто? Пре свега за то, што се боје радничке власти и хоће да сачувају владу буржоазије. Комунисти, који хоће да остваре комунистичко друштво не на папиру него у ствари, морају

се неизбежно борити за диктатуру пролетаријата и за коначно обарање буржоазије.

Ту лежи сва разлика. За то партије Меншевика и социјал-револуционара иду под руку са партвијама крупне буржоазије.

У чему се састоји *главна разлика* између једне парламентарне републике и Републике Совјета? У томе што у Совјетској републици класе које не раде немају никаквог права гласа и не узимају никаквог удела у државној администрацији. Земљом управљају совјети. Ове совјете је изабрао радни народ у местима у којима ради: у фабрикама, радионицама, рудницама, великим и малим селима. Буржоазија, стари великопоседници, банкар, трговци — шпекуланти, буржоаски интелектуалци, свештеници, владике, једном речи сва црна банда нема ни једног основног политичког права. Основица парламентарне републике је конституанта. Врховни орган совјета је Конгрес Совјета.

У чему се конгрес совјета разликује од конституанте? Није тешко на то одговорити.

Господа мењшевици и социјал-револуционари деснице упињу се, истина, да ствар замагле проналазећи за конституанту свете називе као: „господар руске империје“ и т. д. Али се истина не да сакрити. Конституанта се разликује од конгреса совјета чињеницом, да она није изабрана само од радника, него и од буржоазије и свих њених агената. Она се од совјета разликује и по томе, што у њој могу заседавати не само радници и сељаци, него и банкар, спахије и капиталисти, не само партије радног народа, комунисти, не само социјал-револуционари левице, не само социјалисти издајници у роду мењшевика и социјал-револуционара деснице, него још и кадети (партија издајства народа), октобристи, ултра реакционари. Кувари компромиса упињу се да сачувају своје гласове. Кад они објављују нужност конституанте „на-

родне и опште“ они сматрају совјете ненародне зато што у њима нема — руске буржоазије, разних експлоататора и пијавица. Придодати радницима сву ону хорду паразита, дати овим непријатељима народа сва права, седети поред њих у парламенту, направити од класне владавине радника и сељака владавину буржоазије под националном маском — такав је задатак социјал-револуционара деснице, мењшевика, кадета, једном речи крупног капитализма и његових ситно-буржоаских агената.

Искуство свију земаља показује да буржоазија обмањује увек класу радника и сиротиње, где год ужива сва права.

Кад буржоазија држи у рукама штампу и новине, кад поседује велика богатства, кад именује функционере, кад искоришћава услуге стотине хиљада агената, кад загрожава и застрашује своје заплашене робове — она се обезбеђује да јој власт никад не измакне из шака.

Привидно сав народ гласа. Али у ствари, ова маска крије владавину крупног капитала, која се прекрасно угнезди и онда се хвали да допушта „народу“, да гласа и бди над разним „демократским“ слободама. Отуд, у свима земљама где постоји буржоаска република (Француска, Швајцарска, Америка), сва власт је потпуно у рукама банкара, и ако постоји опште право гласа. Мењшевици и социјал-револуционари воде у ствари томе истом кад хоће да оборе власт совјета и сазову конституанту. (Уставотворну Скупштину). Дајући право гласа буржоазији, они хоће да припреме прелаз у оно друштвено стање, које влада у Француској и у Америци. Они, заиста, мисле да руски радници нису довољно зрели да држе власт у рукама. Партија комуниста бољшевика мисли, напротив, да је баш диктатура радника нужна, пошто не може бити ни речи о напуштању власти. Буржоазији треба одузети сваку могућност да обмањује народ.

Њу треба држати потпуно удаљену од власти, пошто смо у времену живе борбе. Диктатуру радника и сиромашних сељака треба учврстити и проширити. Зато је нужна власт совјетске државе; у њој нема буржоазије, нема спахија; само радничке и сељачке организације владају земљом. Оне су расле са револуцијом и на својим плећима носе сав терет велике борбе.

Али то није све. Обична република не значи само власт буржоазије. Сва њена унутрашња организација смета да у њу продре дух радника. У једној парламентарној републици сваки грађанин гласа једанпут у четири или пет година. Тиме је његова улога свршена; а потпуно слободно поље остављено посланицима, министрима и председнику који располажу свим и свачим. Они немају никаквог додира са масом. Радне масе народа су само предмет којим се управља и који се угњетава од стране буржоаских државних функционера; а никаквог активног учешћа у управи оне немају.

Међутим република совјета која оличава радничку диктатуру, сасвим је нешто друго. Сва власт је организована на један специјалан начин. Власт совјета није организација функционера који су независни од масе, али зависни од буржоазије. Власт совјета и њени органи почивају на највећим организацијама радничке класе и сељака. Синдикати, фабрички комитети, провинцијски совјети радничких, сељачких, војничких и морнарских организација — сви они подржавају централну власт совјета. Из централне власти совјета потичу у свима правцима хиљаде и милиони коваца. Ови конци иду прво провинцијским и покрајинским совјетима, затим совјетима градским; отуд они иду у градске рејоне, додирују фабрике и велике радионице и уједињују стотине хиљада радника. Тако су организоване ове највише организације совјетске власти, на пример Виши Совјет

Народне Економије. Њега образују представници комитета, синдиката, фабрика и осталих организација. Синдикати пак, са своје стране, уједињују цела предузећа, имају своје секције у разним градовима и почивају на организованој маси фабрика и радионица. У свакој фабрици постоји један фабрички комитет кога именују радници те фабрике; ови фабрички комитети су такође уједињени. Они шаљу своје представнике у Виши Совјет Народне Економије који има да припрема планове и руководи производњом. И овде тако исто централни орган индустријске администрације образују представници радника и на организацијама маса радника и спромашних сељака он сав и почива. Ми дакле имамо сасвим другу организацију него буржоаска република. Не само да су права буржоазије поништена, није само правично то што представници радника и сељака управљају земљом; још је правичније и оправданије то што су совјети у сталним додирима са организацијама маса радника и сељака и што, на тај начин, велика маса узима учешћа у управи радничке и сељачке државе. За то сваки организовани радник може учинити да се његов утицај осећа. Он не узима учешћа у државној администрацији само тиме што једанпут месечно или једанпут у два месеца именује своје поверенике. Синдикати, на пример, припремају планове организације производње. Тада се ови планови изучавају у совјетима или вишем совјету народне економије; затим, ако се приме, стичу снагу закона кад их потврди централни извршни комитет совјета. Ма који синдикат, ма који комитет радионице, може на овај начин узимати учешћа на заједничком раду око стварања новог живота.

У буржоаској републици држава се осећа у толико боље у колико маса развија мање активности, пошто се интереси маса противе интересу капиталистичке државе. Кад би на пример маса почела да го-

вори у Северо-Америчкој републици то би значило да се приближава крај буржоазији и њеној држави. Буржоаска држава почива на обмањивању маса, на њиховом сну, на чињеници да су масе одстрањене од сваког учешћа у свакидашњем раду државе, да су позване да гласају само у размацима од неколико година и да су у самом свом гласању обмањиване. Сасвим је друкчије у републици Совјета. Совјетска република, пошто изражава диктатуру пролетаријата, не може живети ни једног момента ако се одвоји од маса; она је у толико јача у колико су масе активније, у колико оне развијају више енергије, у колико више делају на сваком месту, у фабрикама и радионицама, у великим и малим градовима и селима. Зато није била пука случајност што се је влада совјета, прокламујући декрете, обраћала масама, тражећи од радника и сиромашних сељака да их сами примењују. Тако се од октобарске револуције изменио значај разних радничких и сељачких организација; раније, оне су биле органи класне борбе противу буржоазије која је на власти. Узмемо на пример синдикате и мале сељачке совјете. Некада они су морали водити борбу противу капитала, за повећање наднице и смањивање радног времена; у селима они су имали да се боре противу великопоседника за узимање земље и њива. Сада пак када је власт у рукама радника и сељака, ове организације постају оруђа државне власти. Синдикати се не боре само противу капиталиста, него као *органи* радничке власти, као *делови* Совјетске власти они узимају учешћа у организацији производње, у *администрацији* индустрије. Тако исто сеоски и сељачки совјети не воде борбу само противу вампира буржоазије и великопоседника, они се занимају тако исто утврђивањем новог режима у аграрној области, они *администрирају* тежачке послове као органи радничке власти, они раде као точкови огромне ма-

шине државне администрације, где је власт у рукама радника и сељака.

Тако су постепено, кроз радничке и сељачке организације, све шаре и шире масе радног народа заинтересоване и увучене у администрацију земље. Ништа слично не постоји у осталим земљама, пошто ни једна друга земља није видела победу радничке класе, пошто ни у једној не постоји радничке власт, *ни диктатура пролетаријата*, ни република *сојета*, ни *Сојетска држава*.

Разуме се да совјетска власт, која изражава диктатуру пролетаријата, не задовољава све оне групе народа које су заинтересоване за повратак капиталистичког ropства, а не за корачање напред ка комунистичком друштву. Разумљиво је, тако исто, да оне не могу рећи отворено: „Ми желимо за раднике корбач и батину“. Потребно је употребити обману. Ова обмана долази од мењшевика и социјалиста револуционара деснице који галаме о борби „за демократску републику“, за „Конституанту, која на крају крајева има да спасе од свију зала“. У ствари питање је само о томе *да се буржоазији понова преда власт у руке*. На овом капиталном питању није могућа никаква заједница између нас комуниста и разних група мењшевика, социјал-револуционарне деснице, „Нове Жизни“ и друге госноде. Они су за капитализам, ми смо за напор ка комунизму. Они су за власт буржоазије, ми смо за диктатуру пролетаријата. Они су за парламентарну буржоаску републику у којој влада капитал, ми смо за републику социјалистичких совјета где сва власт припада радницима и сиромашним сељацима.

До сада, до руске револуције од 1917 године само се писало о диктатури пролетаријата. Нико међутим није знао како ова диктатура има да буде остварена. Руска револуција оцрта *форму* ове дикта-

туре: то је Република Совјета. За то данас најбоља авангарда међународног пролетеријата исписује на своме стегу паролу: република Совјета и власт Совјета. Зато се наша дужност састоји у томе да са свих страна оснажимо власт Совјета, да је очистимо од свих прљавих елемената, да привучемо огромну масу другова способних да васпитају радничке и сељачке масе за дело Револуције. Радници и сељаци могу и смеју бранити *само такву једну власт*, власт Совјета, власт радника и сељака.

Да су радници и сељаци претрпели пораз код нас, да је Конституанта била сазвана, да је на место совјетске републике била створена једна вулгарна буржоаска република налик на ону у Француској и Америци, радничка класа би била принуђена да стави на дневни ред обарање ове републике, а не би имала дужност да је брани. Њена дужност је да брани власт совјета, не власт буржоазије. Према власти буржоазије, она има само једну дужност: оборити је.

VII.

Слободе радничке класе и сиромашних сељака

(Слобода речи и штампе, удружења и скупова и т. д. у републици Совјета)

Сад, кад имамо диктатуру радника и сељака чији је циљ потпуно обарање буржоазије и угушење сваког њеног прохтева за повраћајем буржоаске власти, јасно је да не може бити речи ни о каквој великој слободи за буржоазију, као што не може бити речи о томе да јој се да право гласа или да се власт Совјета претвори у један буржоаски републикански парламенат.

Партију комуниста (бољшевика) обасипају са свих страна бесним узвацима често чак и претњама: „Ви гушите штампу, ви апсенте, ви забрањујете скупове, ви бацате под ноге слободу речи и штампе, ви васкр-

савате самовладу, ви сте деспоти и убице“ и ваздан сличних ствари. Ово питање слобода у совјетској републици треба, због тога, брижљиво испитати.

Узмимо пре свега један пример: Кад је у марту 1917. букнула револуција, царски министри (Штирмер, Протопопови и др.), бежу ухапшени. Да ли је неко против тога устао? Нико. Па ипак ова хапшења као и сва хапшења бежу атак на *индивидуалну слободу*. Зашто су овај атак сви одобрили? И зашто се данас каже: „Да, тако је и требало учинити?“ Просто зато што је то било хапшење опасних контрареволуционара. За време револуције, мора се више него икад мислити на једанаесту заповест: „Чувај се“. Ако се добро не отворе очи, ако се остави пуна слобода свима непријатељима народа и ако се зло не предупредјава — од револуције не остаје више ништа.

Још један пример: у моменту, кад су Штирмер и Горемикин били ухапшени, ултрареакционарна штампа беше угушена. То је био отворен атак на *слободу штампе*. Да ли је такав атак на слободу штампе био оправдан? Разуме се да јесте. И ни један паметан човек неће порећи да је тако и требало учинити. Зашто? Па опет зато, што је то револуционарна периода, што је борба на смрт и живот отпочела и што је нужно разоружати непријатеље. А штампа је једно оружје.

Већ пре октобарске револуције ултра-реакционарна друштва из Кијева — „двоглави орао“ и нека друга — била су растурена. То је био атак на *слободу удруживања*. То је значило радити као што треба, пошто револуција не може да подноси слободу удруживања контрареволуционара. Кад Корнилов пође против Петрограда, једна банда генерала отпоче штрајк одричући послушност заповестима провизорне владе. Они објавише да потпуно подржавају Корнилова. Је ли се могло допустити такво *право штрајка*

генералима. Јасно је да су ови ултра-реакционарни генерали морали бити предмет најстрожијих казни.

У чему је, дакле, ствар? Ми видимо да је атак на слободу нужан у погледу противника револуције. У револуцији не може бити никакве слободе за непријатеље народа и револуције. То је закључак јасан и непобитан.

Од марта до октобра мењшевици, социјал-револуционари деснице нису се жалили зато што је у марту било „насилне узорпације“, нити зато што су и слобода штампе (ултра реакционарне) и слобода речи били бачени под ноге. Они се на то нису жалили пошто су то чинили Гучков, Миљуков, Родзјанко, Терещенко и њихове верне слуге Керенски и Черетељи који у марту узеше власт у руке.

У октобру ситуација се промени. У октобру радници се дигоше *против* буржоазије која им беше усела за врат у марту. У октобру сељаци помогоше раднике. Разумљиво је онда, што буржоазија постаде бесан непријатељ радничке револуције и у својој мржњи ништа не изостаде иза великопоседника. Сви се ови крупни капиталисти удружише противу радничке класе и сиромашних сељака. Сви се груписаше око тако зване „партије народне слободе“ (у ствари: „партије народне издаје“) а против народа. Разумљиво је, тако исто, што ови непријатељи народа као побеснели заурлаше иза гласа: „бандити!“ „тирани!“ и т. д. кад народ поче гушити своје непријатеље.

Сад је радницима и сељацима јасно да комунистичка партија не тражи никакве слободе (штампе, речи, зборова и удружења) *за непријатеље народа, за буржоазију*. На против. Она захтева да будемо увек готови обуставити буржоаску штампу, растурити њихова удружења, забранити им да лажу, да клеветају и сеју панику и угушити без икаквог милосрђа сваки њихов покушај да понова дођу на власт.

А у томе се баш и састоји *диктатура пролетаријата*.

Кад је реч о штампи, ми прво питамо о *којој* се штампи говори — штампи буржоаској или штампи радничкој. Кад је реч о зборовима, ми питамо на *које* се зборове мисли: радничке или контра-револуционарне. Кад се додирује питање о штрајковима оно што је за нас најважније то је да знамо је ли реч о штрајку радника против капиталиста или о саботажи буржоазије или о завери буржоазије противу пролетаријата. Онај ко не прави разлику између ове две ствари не разуме ништа. Штампа, зборови, удружење и т. д. су средства класне борбе; за време револуционарне периоде, то су тако исто оружја грађанског рата као и магацини оружја, митраљеи, барут и бомбе. Цело питање је у томе: која класа и против *које* класе ће их употребљавати.

Радничка револуција не може давати никакву слободу Корнилову, Дутову, Миљкову да организују побуну против радничких маса. Тако исто она не може подарити пуну слободу штампе, речи, збора и удружења контра-револуционарним бандама, *које* продужују своју политику са највећом тврдоглавошћу и само чекају прилику да се баце на раднике и сељаке.

Ми смо видели горе да се социјал-револуционари деснице и мењшевици, избацујући паролу за конституанту, брину само за право гласа *буржоазије*. Кад они дижу дивљачку дреку противу укидања свију слобода, опет је ту само реч о слободама *буржоазије*. Не треба дирати буржоаску штампу, вође буржоазије и контра-револуционарне буржоаске организације! Таква је у ствари позиција ове господе.

Али нама кажу: ви сте обуставили новине мењшевика и социјал-револуционара; комунистичка партија је често повређавала личну слободу уважених људи који су били аншени под владавином цара. У

чему је ствар, заиста? Ми на ово питање можемо одговорити једним другим питањем: Кад Голц социјалреволуционар деснице организова устанак племића и официра против војника и радника, да ли је њих требало миловати за то? Кад социјалреволуционар деснице Рудњев и његов политички једноверник Рјабзер наоружаше, у октобру, московску белу гарду: изданке буржоазије, закупце кућа и друге ситне јункере и лакомислену младеж из „виших“ кругова, кад они сви заједно са официрима и јункерима покушаше да митраљезима сруше и у крви угуше побуну радника и војника — да ли им је требало за то обесити о врат декорације? Кад мењшевичке новине „Напред“ (у ствари „Назад“) и социјалреволуционарни лист „Труд“ покушаше убедати московске раднике, у моменту најжешће и најкрятичније борбе да је Керенски понова заузео Петроград (а они су то писали да би омели вољу радника) — да ли их је за такве провокаторске интриге требало похвалити?

Шта из тога треба закључити? Кад социјализдајници и њихови органи почну служити буржоазију са ревношћу и преко свака мере; кад по свом стварном понашању престану да се разликују од ултра-реакционарних кадетских букача, тада их треба ударити истим средствима као и њихове драге добротинце. Има много оваквих типова који су се борили противу цара и спахија, али који уздишу плачним гласом кад радници ударају на богатство буржоазије. Ми им захваљујемо за њихову прошлост, али кад се, данас, они не разликују ни у чему од ултра-реакционара они не могу уздисати што их ми третирамо као те реакционаре.

Узда је, дакле, нужна за буржоазију и све непријатеље пролетаријата и сиромашних сељака, али је потпуна слобода речи, штампе, удружења и т. д. загарантована пролетаријату и сељацима не само на

речима, него и на делу. Никад, ни у једној држави, није било толико радничких и сељачких организација као сад под влашћу Совјета. Никад ни једна држава није помагала многобројне радничке и сељачке организације, као у наше дане власт Совјета. То долази просто отуд, што је совјетска власт, власт радника и сељака и није никакво чудо што таква власт подржава организације радничке класе колико год јој је то могуће, колико год има снаге и срестава за то. Понављам, комунисти стварно примењују ове слободе и не задовољавају се само тиме, да их објаве свету. Један мали пример. Узмимо слободу радничке штампе: под притиском радничке класе буржоазија може такође уступити више или мање слободе радничкој штампи. Али радници немају никаквих срестава. Све штампарије су у рукама капиталиста који су све покуповали. Радник може да се прошета са својом слободом штампе, он ту слободу не може остварити без новца и хартије! Комунисти долазе господи сопственицима штампарија и хартије и кажу им: пролетерска држава конфискује вашу штампарију, оглашава је својином радничке и сељачке државе и ставља је на расположење друговима радницима. На тај начин они могу остварити своју слободу штампе! Разумљиво је да господа капиталисти урличу. *Само се тако* може задобити права слобода радничке штампе.

Нама могу поставити још једно питање: зашто бољшевици нису раније говорили о укидању слободе буржоазије? Зашто су они раније и сами били за једну буржоаску демократску републику? Зашто су они некада били за Конституанту и нису говорили о одузимању права гласа буржоазије? Једном речи зашто су они сада променули програм у овим тачкама?

Одговор је врло прост. Радничка класа није тада још имала никакве снаге да се директно баци у јуриш противу капиталистичке тврђаве. Њој су били нужни

припрема, прикупљање снага, васпитање маса, организација.

Њој је, на пример, била потребна слобода *радничке* штампе, њене штампе, не штампе њених господара. Али она није могла доћи капиталистима и њиховој државној власти и рећи им: „Господо капиталисти, отворите ваше штампарије и капе и издајите наше листове, листове радничке!“ Она би тада била само исмејана, пошто је смешно поставити такав захтев капиталистима, јер би то значило тражити од њих да се својим сопственим рукама растргају у комаде. Такви захтеви се постављају само кад се изврши напад. Раније такве епохе није било, зато је радничка класа (па разуме се и наша партија) говорила: „Живела слобода штампе!“ (За *целу* штампу, па и штампу буржоаску).

Други један пример: Јасно је, да су и капиталистичка удружења, она која избацују раднике на улицу и припремају црне листе, врло штетна радничкој класи. Али ова није могла доћи к њима и рећи: „Растурите ваша удружења, и развијајте наша“. Зато је било потребно прво *разбити капиталистичку власт*; међутим снаге су јој биле недовољне да то учини. Због тога је наша партија говорила: „Ми тражимо слободу удруживања (у опште, а не само за раднике).“

Сада пак, времена су се изменила. Више није реч о дугој припреми за борбу; ми живимо у епосу борбе после прве велике победе над буржоазијом. Сада, радничкој класи се намеће друга једна дужност: *дефинитивно сломити* отпор буржоазије.

Зато је радничка класа, која ради на ослобођењу целог човечанства од варварства и терора капитализма, принуђена данас испунити до краја ову дужност са непоколебљивом одлучношћу: никакве попустљивости према буржоазији, пуна слобода и могућност да се ова слобода оствари за класу радника и сиромашних сељака.

VIII.

Банке постају колективна својина радника

Ми смо видели да узрок свега зла у капиталистичком друштву лежи у томе што сва средства производње припадају класи великопоседника и капиталиста.

Ми смо тако исто видели да ослобођење може доћи само кад се ова средства за производњу одузму из руку капиталистичке класе (било изолованих капиталиста било удружених капиталиста или буржоаске државе) преносећи их у руке радних класа.

То се не може учинити нити ће се учинити другачије него ако радници и сељаци буду имали у рукама ову моћну силу каква је радничка власт, власт совјета.

Разуме се да се овде може напредовати само кад се капиталу одузму његови најважнији и најбитнији домени, његове најбоље економске тврђаве. Затим, нужно је почети оним што је најлакше не само одузети него и организовати и ставити под контролу; треба поступати тако да се то оствари на најлакши могући начин. Ми већ знамо да дужност радника и сиромашних сељака није у томе да узму све богаташима, да стрпају у своје џепове оно што су заузели, да опљачкају и поделе пљачку; него је њихова дужност да стварају организације за производњу и поделу.

Отуд изилази да радничка класа треба пре свега да узме оне организме које су раније постајале у корист капиталиста, да их преобрази на свој начин и организује их тако да више не служе капиталистима, великопоседницима и шпекулантима него радном народу.

Зато наша партија поставља овај захтев (који је већ остварен): *национализација банака* то јест узимање банака у руке пролетерске и сељачке државе.

Обично се мисли да банке имају значаја само као смешташта злата и папира од вредности који лежи у

њеним трезорима и да је то разлог што су се комунисти пожурили да се дочепају банака. Међутим ствар стоји сасвим другачије.

Данашње банке нису само вреће злата. Оне су много значајније: Банке су глава, врх капиталистичке организације која влада над индустријом. Како? Ево како: капиталисти-индустријалци остварују непрекидне профите и капитал им теку у руке као непресушна река. Где капиталист меће добивени профит? Један део он пожедере и потроши на добро вино и угодан живот. Други, већи део он уштеди да би повећао свој „посао“. Али он не може увећати свој посао у сваком моменту. Он то може само када је уштедео једну позамашнију суму, кад „стекне“ довољну суму да дозиде, например, једно ново крило на фабрици или да купи нових машина. А док ту суму нема, он оставља свој капитал у банку да му не би лежао неплодан и да би му банка измајсторисала извештај интерес.

Остаје ли тај капитал у банци и расте ли тамо сам од себе. Разуме се да не.

Банка меће овај капитал у циркулацију. Она оснива сопствена предузећа и из њих вуче солидне профите или купује један део акција од предузећа, која већ постоје или предузећа која имају да се оснују. Са ових акција она вуче дивиденде које су много више од оних које она плаћа својим улагачима.

Вишак остаје банци. Овај вишак се нагомилава, понова улази у оптицај и на тај начин банчин капитал се увеличава. У колико овај систем дуже траје банке постају све више прави сопственици и индустријских предузећа. Извесна предузећа оне поседују потпуно, а друга делимично. Искуство доказује, да је довољно бити сопственик 30—40% од свију акција да би се фактички господарило целим предузећем. Таква је стварност. У Америци, например, две банке

господаре и диригују целом индустријом. У Немачкој четири банке држе у својим рукама сав економски живот земље. Иста појава постоји делом и у Русији. Огромна већина великих руских предузећа била су у рукама неколико безимених друштава.

Руске банке беху сопственици једног огромног броја акција ових предузећа. Безимена друштва беху у тесној вези са банкама и потпуно зависаше од њих, беху под њиховим заповестима. Пошто једна банка располаже судбином многих индустријских предузећа, јасно је да је једна серија великих банака у ствари највиша управа индустрије, централна тачка у којој се стичу сви конци разних предузећа. Зато узимање банака, експропријација њихова из приватних руку и преносење на државу радника и сељака или како се то каже национализација банака, постаје за радничку класу нужност првога реда. Буржоазија, њена штампа и њени помоћници надају поводом тога дивљу дреку: „Бољшевици су разбојници! Бољшевици су лопови! Недајте да се плачка народно богатство и народне уштеђевине!“ Ова урлања су разумљива: Буржоазија осећаше да национализација банака значи у ствари освајање главне тврђаве капиталистичког друштва од стране радничке класе и, следствено, први одлучни корак ка рушењу друштва профита и експлоатације. Кад пролетаријат заузме данашње банке, он већ држи у рукама, у великој мери, *узде* индустрије.

С друге стране, није тешко разумети да би било немогуће потиснути капиталисте из фабрика и великих радионица без национализације банака. Савремена фабрика зависи од банке: Банка је или просто сопственик или поседује један део акција или даје фабрици кредит на какав други начин и под другом формом.

Претпоставимо сад да су у једној фабрици радиници поставили све под своју контролу. Ако је банка у приватним рукама, рукама буржоазије, такво пре-

дузеће је пропало: банка изјављује да му одриче кредит. То је тако исто важно као кад би се опседнутој тврђави одрекло снабдевање храном. Радници би се неизбежно морали предати и пасти пред ноге капиталиста. Национализација банака од стране совјетске владе даје могућности радничкој и сељачкој власти да располаже и управља финансијским средствима и свима врстама папира која их замењују, тако, како вођење индустрија од радничких маса не би било ометено него би напротив било олакшано и учињено неизбежним. Власт која у рукама банкара беше управљена противу *радника* претвара се на тај начин у власт која помаже радничку класу и која је управљена противу *капиталиста*.

После те прве долази друга дужност која се састоји у томе да се разне приватне банке групишу у једну једину народну банку; да се уједини активност банака или како се то каже да се *централизују баначни послови*. При прелазу индустрије у руке радничке класе народна банка се претвара у један централни контоар, у једну установу која регулише „плаћања“ међу појединим предузећима међу разним гранама производње. У ствари ми допуштамо да индустрије угља, челика и гвожђа зависе од централне банке. Свака од њих мора да утрошава производе других: фабрике челика морају добијати угља из рудника, радионице које израђују гвожђе морају се снабдети са челиком из ливница и т.д. Разуме се по себи да ова предузећа зависе потпуно од банке, да се свако плаћање може вршити простом рачунском операцијом. Банка постаје централа рачуна, централна инстанца срачунавања, одакле се могу видети сви односи између разних предузећа и разних производња. Према процени ситуације банка подржава индустрију финансијским средствима.

Кад се успе да се сав рад организује по овом

типу (а наша партија и власт Совјета на чијем челу се она налази изводе овај циљ), тада на крају имамо овакву слику: Све гране производње припадају радничкој држави; оне су сједињене централном народном банком, где се стичу сви конци разних предузећа; банка води тачан рачун о овим предузећима и пословима које она међу собом праве и међусобно окончавају у колико једна грана индустрије предаје своје производе другој. У банци, у овој рачунској централно целокупне друштвене производње, огледа се на тај начин општа ситуација производње и односа између разних грана ове производње. Централизована и национализована банка (т. ј. банка уједињења у рукама радничке и сељачке државе) претвара се у једно друштвено рачуноводство социјалистичке кооперативне производње.

IX.

Велика индустрија припада радном народу

(Национализација индустрије)

Пролетерска национализација банака је, као што смо видели, одсудни корак на путу одузимања средстава за производњу из руку експлоататора. Али ако капиталистичка власт, ако њихово право сопствености остане над фабрикама и великим радионицама, чак над оним делом велике индустрије која не зависи директно од банака, побољшање би било врло слабо, Чиновници би повлачили из банке финансијска средства а господа капиталисти би преспокојно експлоатисали своје раднике измамљујући потпору од владе да их употребљава како хоће. Зато прелаз у комунистички режим несхватљив без национализације банака, несхватљив је тако исто без пролетерске национализације велике индустрије. И овде су се дакле радничка класа и наша партија трудили не само да

разруше стари режим, и отму капиталистима владавину над производњом него и да створе нове погодбе. Зато се мора извести национализација индустрије крупних подuzeћа и на првом месту картелисаних индустријских грана.

Шта је то једна картелисана индустријска грана? Синдикати или картели су велика удружења капиталиста; кад сопственици неколико предузећа виде да немају никаквог интереса да се међусобно бију око купаца и да је много пробитачније створити једно солидно удружење за пљачку публице узајамном снагом, они организују један синдикат или једно још тешње удружење фабриканата, труст. Кад фабриканти нису уједињени у таква удружења, сваки од њих обара цену других, сваки хоће да отима клијенте свог конкурента а он то може постићи само ако продаје јефтиније него други; то пак он не може да подноси и почиње да пропада. Таква борба између капиталиста и фабриканата, води мале индустријалце пропасти; велики грабљивци капитала, најбогатији индустријалци излазе отуд као победиоци. Предпоставимо да ма у којој грани индустрије (на пример металургиској) остану само три или четири велике фирме. Кад је једна од њих јача него друга, она продужава борбу док и те друге не пропадну. Али ако су њихове снаге готово једнаке? Јасно је да је борба узалудна и да сви противници слабе у истој мери. Тада они осећају потребу да међу собом закључе уговор. Они организују удружење ових предузећа и обвезују се да не продају своје производе јефтиније него што су то они по заједничким ценама утврдили. Они расподеле међу собом поручбине или одређују једну покрајину једној фирми, а другу покрајину другој, једном речи они међусобно поделе пијацу. Кад фирме које су ушле у синдикат производе више од половине свију производа индустријске гране у питању, синдикат влада

пијацом, његови чланови фиксирају врло високе цене за своје производе и могу отерати потрошаче до просјака. Природно је да они који су у дружење ушли стварају заједничку администрацију предузећа која су пекад била одвојена, воде тачан заједнички рачун о свима производима, организују распоред наручбина; једном речи они морају *организовати* производњу. Капиталисти се удружују у своја удружења не ради народа, не да би народ добио више, него да би профит и добит капиталиста били већи, да би раднике потпуно опљачкали а купце покрали.

Сад се разуме зашто радничка класа мора пре свега да национализира картелисане индустријске гране, из простог разлога што су их већ сами капиталисти организовали. Природно је да је лакше успети са организованом производњом — чак ако су их организовали и господа капиталисти. Разуме се да је нужно модификовати капиталистичке организације. Нужно је истерати све непријатеље радничке класе; треба учврстити јаку позицију радника којима све мора бити потчињено; извесне ствари треба сасвим разрушити. Али и једно дете би разумело да је лакше постати господар таквих индустријских грана. Овде ствари имају исти вид као и тамо где је реч о државним жељезницама. Оне су биле организоване од стране буржоаске државе; али је зато радничкој држави много лакше да их узме у руке, пошто су већ имали једну централизовану администрацију, једну *организацију*.

У западној Европи (нарочито Немачкој и Сједињеним Америчким државама) беше за време рата готово цела производња стављена у руке плачкашке капиталистичке државе. Буржоазија је разумела да може добити победу само ако организује што боље плачкашки рат. Савремени рат не захтева само трошење новца, он тражи да сва производња буде организована за рат, да постоји један прецизан рачун

свију ствари, тако да ништа не остане неискоришћено и да све снаге буду праведно расподељене. А то је могуће само помоћу једне сједињене и централизоване администрације. Европска буржоазија остварила је то стављајући готово сву производњу на располагање својој пљачкашкој држави. Разуме се да ова производња није организована у корист радничке класе него за вођење пљачкашког рата и да би се дала буржоазији могућност да се обогати. Ничег чудноватог, ако су се на челу ових принудних организованих радова нашли генерали, банкари и индустријалци, сви који имају интереса да радничка класа буде експлоатисана а радници претворени у бело робље. С друге стране, ако радничка класа разбије капиталистички режим њој ће бити лако да предузме производњу и организује је на један нов начин.

Она мора најурити генерале и банкаре и свуда наименовати своје људе. Али она може *искористити* овај рачунски апарат контроле и администрације који су пљачкаши капитализма већ створили. Зато је хиљаду пута теже радницима западне Европе да *почну* (да разруше страховиту буржоаску државну машину); али ће им бити много лакше да изађу на крај са производњом коју је већ буржоазија организовала.

Руска буржоазија која је видела да се њихова власт не може држати, пошто се пролетаријат приближује победи, бојаше се да пође путем којим је ишла западна европска буржоазија. Она виде да би организована производња пала у руке радничке класе заједно са државном влашћу. Зато се она и не занимаше никаквом организацијом производње него је, на против, за време Керенскога, саботираше.

Мора се међутим приметити да у Русији, још пре рата, најважније гране индустрије беху картелисане захваљујући једним делом страном капиталу.

То се нарочито може рећи за такозвану крупну индустрију (угља, металургије и т. д.) Ови страшни синдикати „Продаменто“, „Продугал“, „Продвагон“, „Кровља“ познати су свакоме. Нужно је пре свега национализирати ову крупну индустрију (то је већ учињено, на пример: производња на Уралу је готово без изузетка национализована) али затим и сва *остала велика индустрија* мора бити национализована. Прелазом велике индустрије у руке радничке државе, мала предузећа ће настати самим тим у њену зависност. Јер су многа од малих предузећа још пре национализације у великој мери зависила од крупних предузећа. Дешава се да су она у ствари проста радионица за преправку при великим предузећима. С друге стране велико предузеће троши њихове производе или их ставља у зависност као купце сировина или у зависност од банака које им дају кредит.

Међутим национализацијом банака и крупне индустрије ова предузећа ће бити, у извесној мери, тако исто потчињена од национализоване производње. Разуме се да остаје још изванредан број малих мајстора, послодаваца и т. д. У Русији их има много, али занатлије не сачињавају стуб наше индустрије, него фабрике; следствено национализација производње од стране радничке државе наноси смртни ударац капиталу.

Банке и велика индустрија су две важне тврђаве капитала. Њихова експропријација од стране радничке класе и радничке државе то је крај капитализма и почетак социјализма. Средства за производњу, ова основна подлога људскога живота одузета су на тај начин из руку једне мале банде експлоататора и предата у руке радничке класе, влади радника и сељака.

Мењшевици и социјалреволуционари деснице који неће да скрену са свога пута и који иду руку под руку са буржоазијом страшно се буне на сваку на-

капиталистичког режима који им је тако драг и тако угодан. Зато они замагљавају дух радника причајући им да они још нису „довољно зрели“ за социјализам, да ми имамо тако напредну индустрију, да је социјализам немогуће организовати итд. Ми смо већ показали да ствар не стоји тако. Назадност Русије не долази отуд што има мало великих предузећа у нашој индустрији. Напротив, њих има много. Наш назадак долази отуд, што сва наша индустрија заузима врло мало места у поређењу са нашом агрикултуром, али зато не треба потцењивати значај наше индустрије. И зато то није случајност што је баш радничка класа на челу живих снага револуције.

Има још једна интересантна чињеница: господа мењшевици и социјалреволуционари деснице предлагаху у своје време, онда кад власт беше у рукама њиховим и буржоаским, један програм о државној контроли над индустријом. Тада они нису писали о нашем напредном стању. Тада су они мислили да је могуће организовати индустрију. Откуд долази ова разлика? То је врло просто. Мењшевици и социјалреволуционари деснице сматрају да је нужно да *буржоаска* држава организује производњу. (У западној Европи Виљем, Ђорџе и Вилсон су истог мишљења). Комунистичка партија међутим жели да *пролетерска* држава организује производњу. И тако је питање јасно решено. То је увек она иста историја: мењшевици и социјал-револуционари деснице враћају капитализму а комунисти напредују ка социјализму и комунизму. А као најважнији корак на томе путу комунисти сматрају национализацију банака и велике индустрије.

X.

Колективно обрађивање земље.

Октобарска револуција оствари оно што су руски сељаци вековима желели; она одузе земљу спахијама

и предаде је у руке сељацима. Питање се поставља: како треба руководити обрађивањем земље? Комунисти овде морају заузети исто држање као у питању поделе индустријских предузећа. Земља се, разуме се, може лакше поделити него једна фабрика. Али шта би изишло из овакве поделе земље међу сељацима? Онај који је уштедио нешто новца, онај који је јачи и богатији, постао би брзо привилегован и лако се претворио у паразитску пијавицу или у шпекуланта.

Доцније, он би се попео још више и почео би куповати земљу од оних који су осиромашили. После неког времена село би поново било подељено на великопоседнике, сопственике и сиромаше којима не би остало ништа друго него да беже у град или ступају под најам код сеоских богаташа. Ови нови великопоседници неби, истина, били племићи, него богати сељаци, али разлика је мала. Један великопоседник пијавица је прави паук, лупеж који уседа све јаче на врат сиромашу још више него дегенерисан племић чија је звезда потамнела и који више није добар ни зашта.

На путу томе нема дакле никаквог излаза. Излаз се налази само у праву друштвене својине, у праву својине *народа* над земљом, само дакле кад је земља прокламована својином оних који је обрађују. Власт совјета прокламовала је закон о социјализацији земље. Великопоседници су у ствари прогнани са земље која постаје колективном својином радног народа.

Али то није довољно. После једне такве реформе, земља не треба само да буде заједничка својина, њу треба у заједници и *обрађивати*. Ако нема заједничког и колективног рада, закон о социјализацији земље може се до миле воље прокламовати, из тога неће изићи ништа. Један обавља свој део рада, други свој и кад се тако одвојено живи без узајамне помоћи и заједничког рада, човек се постепено навикне да

сматра земљу као приватну својину. И никакав закон одозго неможе излечити то зло одоздо. *Заједничка обрада земље!* ето шта је потребно заводити и постићи.

У пољопривреди, као и у индустрији, боље је вршити производњу на велико. У великим предузећима могу се употребљавати добре земљорадничке машине вршити уштеда материјала, организовати рад по плану, сваки радник поставити на своје место и о свему водити тачан рачун да се ни материјал ни снаге не троше без користи. Није циљ да се сваки сељак превија на свом парчету земље као црв на свом малом парчету ђубрета, него је циљ да сиромашни сељаци организују заједнички рад на што је могуће већем степену.

Како да се овај циљ постигне? Има два начина: прво, колективном обрадом старих, великих, феудалних поседа; друго, организацијом заједнице агрикултурног рада.

На старим феудалним доменима, где земља није била потпуно дата под закуп сељацима, него је била организована у једно једино предузеће, ово је предузеће успевало много боље него она одвојених сељака. Зло је било само у томе, што све користи од тога допадаху у руке великопоседника који сеђаше за вратом сељацима. За комунисте је јасна једна ствар: Као што радници не треба да пљачкају фабрички инвентар, да га деле и руинишу фабрику, тако и сељаци не могу чинити такве ствари на сеоским добрима. На феудалним доменима има неки пут много шта доброга: има коња и рогате стоке, има семена и разних земљорадничких справа и машина итд. На другим доменима има саграђених млекарника, одељења за сирење, читавих фабрика. И било би глупо опљачкати и разнети све то од стране појединаца. Пија-

вице су у томе заинтересоване, оне знају да ће раније или доцније све пасти у њихове руке, кад буду откупили део сиромашног сељака. Пијавица види да га на овом путу поделе чека Елдорадо. Интереси сиромашних сељака, полупролетера, оних који једва излазе на крај и који сами морају да иду под најам, сасвим су различити од интереса тих пијавица.

За сиромашне сељаке хиљаду је пута пробитачније да са великим доменима учине оно што радници чине са фабрикама: да их ставе под своју контролу и своју администрацију, да у заједници обрађују стари феудални домен, да не опљачкају фермове него да у заједници искористе све машине и инвентар који некад припадаху великопоседнику и који сад прелазе у руке сељака; да о колективном трошку ангажују агрономе и искусне људе и да обрађују земљу на такав начин да земља доноси не мање, него још више но за време феудалне својине. Није тешко заузети земљу, као што није тешко ни експроприсати богатство. То се је морало учинити. И против свих прилика социјалиста револуционара и мењшевика (да би то била повреда закона, да из тога неби ништа изишло, да би то пролило реку крви по селима и тандара-мандара), сељаци су заузели земљу а совјетска власт их је у томе помогла. Много је теже задржати земљу у рукама радника и сачувати је од пијавица које тако бесно за њом жуде. Ситни сељаци морају разумети да им је нужно строго бдити над интегритетом колективне својине. Стари феудални домени сад су колективни домени. Њих треба чувати као зеницу у оку. Њих треба увећати, ради добра баш самих радника. Ствари треба тако организовати да изабрани делегати сиромашних сељака и радника, да сеоски совјети бдију над свим, не допусте да ма шта пропадне и подржавају колективну обраду старих феудалних домена. У колико колектива производња буде

бела организована на таквим доменима у толико ће бити боље. Тако ће жито боље напредовати, пијавице неће добити ништа, а сељаци ће се све више учити колективном раду што је и најважније за комунизам.

Наје довољно само сачувати старе феудалне домене да бисмо их обрађивали по новим принципима. Треба се потрудити да се организују *велике заједнице колективног пољопривредног рада* са малим парцелама. Сад је власт у рукама радника и сељака, а то значи да она мора помагати, што је могуће више сваку корисну иницијативу. Нужно је само да најсиромашнији сељаци полупролетери и бивше слуге покажу више независности и сопствене иницијативе. Сиромашни и слаби сељаци нису у стању ништа учинити сами. Они су једва у стању да се одрже. Али они могу много ако почну да сједињавају своје парцеле, ако почну колективно да раде помоћу радника из вароши и тако заједно обрађују њиве по задружним (кооперативним) принципима. Градски Совјети и економске радничке организације помажу такве земљорадничке заједнице и снабдевају их потребним индустријским производима. Они их помажу снабдевајући их стручним агрономима и способним људима. И тако, мало по мало, од малог пригњеченог сељака, који није имао ништа ван своје баште, постаје друг, који са другим друговима, руку под руку, корак по корак напредује на путу заједничког рада у великом обиму и на вишем ступњу.

Разуме се да је за такав режим рада нужна добра организација малих сељака. Ова организација мора себи поставити два битна циља: прво, борбу противу сеоских пијавица и противу шпекуланата трговаца и зеленаша, једном речи противу сеоске буржоазије; друго: организацију производње и контроле над поделом земљишта. Организацију земљорадничких заједница, напоре за правилну експлоатацију старих

феудалних домена, другим речима један огроман рад на новом режиму пољопривреде. Сиромашни сељаци морају ове организације образовати по типу општинских совјета и установити специјалне секције у овим совјетима, као на пример секција аграрна, секција за исхрану итд. Аграрне секције сељачких совјета, морају подржавати сиромашне сељаке у аграрном питању. Да би ствар била сигурнија боље би било организовати ове совјете помоћу преставника фабричких радника из тога места или околине. Радници су искуснији од сељака и више него они навикнути на организацију послова као што су искуснији и у борби противу буржоазије. Радници увек подупиру сиромашне сељаке противу богаташа и зато ће ситни сопственици сељаци наћи у њима своје најбоље помагаче. Сиромашни не смеју допустити да буду обманути. Они су се дуго борили да би добили земљу, они су најзад и успели да је узму од великопоседника. Они сад не смеју допустити да им се она понова отме нити да им изиђе из шака. А ова опасност постоји кад пођу путем поделе земље. Ова опасност ишчезава, међутим, кад ситни сељаци заједно са радничком класом пођу путем највеће могуће *колективне производње*. Тада ми пуном паром бродимо ка комунизму.

XI.

Радничка администрација индустрије.

Као што по селима администрација земље прелази постепено у руке сељачких организација у руке разних сеоских совјета и њихових секција, тако администрација индустрије мора прећи у руке радничких организација и органа радничке и сељачке власти; то се и дешава свуда као што је наша партија тражила.

До октобарске револуције и првих дана по њеном избијању радничка класа и наша партија су поста-

били захтеве за увођење радничке контроле, то јест надзора радничког над производњом, да капиталисти не би по фабрикама и радионицама крили резерве сировине и горива, да неби вршили никаквих злоупотреба ни спекулисали ни шкодили производњи нити изbacили раднике на калдрму, као што се то раније дешавало. Производња, куповина и продаја производа и сировина, њихово чување, финансијска средства предузећа, — све је то стављено под *надзор* радника. Али се прост надзор показао као недовољан. Он се нарочито показао недовољним после *национализације* производње, кад су сва права господe капиталиста била срушена и сва предузећа или читаве гране производње прешла у руке радничке и сељачке државе. Јасно је да се са надзором не може отићи далеко и да није довољно имати само радничку контролу, него је нужна и *администрација* индустрије *од стране самих радника*. Организације које не само воде надзор, него и *администрацију* јесу, радничке организације, фабрички комитети, синдикати, економске секције совјета, најзад органи радничке сељачке власти, а нарочито разни комитети, совјети народне економије итд. Поводом овога нужно је учинити неколико примедба.

У извесним слојевима несвесних радника влада овако схватање ствари: ми смо узели нашу фабрику у руке и то је све! На пример: фабрика је раније припадала фабриканту, она је сад својина радника. Разуме се да је такво гледиште погрешно; оно подсећа на поделу. У ствари кад би се довело дотле да свака фабрика припада *само* радницима *те* фабрике, фабрике би почеле да међусобно конкуришу: једна фабрика би се трудила да добије више него друга, борба око купаца би се развила, радници једне фабрике били би руинисани, они пак друге фабрике постали би богати, руинисани радници, претворили би се у најам-

нике; једном речи то би била она иста историја о којој смо говорили поводом деобе и капитализам би процветао ускоро пуном снагом.

Како се треба борити противу ове тенденције? Јасно је да је потребно створити једну такву администрацију предузећа која развија код радника идеју да свака фабрика није својина радника *те* фабрике, него својина *целог* радног народа. То се може постићи на следећи начин: У свакој радионици и свакој фабрици мора постојати једна администрација коју образују радници, али тако да *већину* не сачињавају радници те фабрике, него радници делегирани од стране синдиката ове индустријске гране, од стране радничких совјета и окружног већа народне економије. Ако администрација коју образују чиновници и радници (већина мора бити обезбеђена радницима пошто су они сигурније присталице комунизма) нема већину преставника из те фабрике, онда ће она бити администрирана у интересу *целе* радничке класе.

Сваки радник разуме да фабрике и радионице не могу напредовати без рачуноводства, без техничара и инжењера. Задатак радничке класе састоји се у томе да ове класе стави у своју службу. Догод радничка класа не може из своје средине створити такве специјалисте (а она ће то моћи кад се остваре планови општег васпитања и могућности за свакога да добије више, специјално образовање). Она мора платити интелектуалце. Ови сад могу служити радничкој класи, као што су раније служили буржоазији. Некада, они су били под контролом и надзором ове буржоазије; сада они ће бити под контролом и надзором радника.

Да би производња лакше ишла нужен је јединствени општи план, јер би, као што смо то већ казали, било недовољно да свака велика фабрика има своју радничку администрацију. Има много фабрика

и различитих грана индустрије, они су узајамној вези и зависности. Ако рудници лиферију недовољно угља, фабрике и железнице се заустављају; ако нема нафте пароброди не могу пловити; ако нема памука, текстилне индустрије немају ништа да раде. Треба дакле створити једну организацију која обухвата целу производњу; треба радити по једном општем плану који стоји у вези са радничким администрацијама појединих фабрика и радионица, који води тачан рачун о свима резервама и потребама, не само једне вароши или фабрике, него целе земље. Нужност таквог општег плана може се нарочито лепо видети на пример у жељезница. И једно дете ће разумети да поремећај жељезничког саобраћаја има за последицу невероватну беду. У Сибиру има жита у изобиљу, а у Петрограду би владала глад. Зашто? Зато што жито које постоји није на домаку петроградског становништва, покварен саобраћај онемогућава пак његов правилан довоз. Да би се организовао његов правилан саобраћај потребно је да све буде распоређено и регистровано. А то је могуће само ако има плана. Замислимо да се на једном делу жељезница администратира на један начин, на другом делу на други начин, на трећем на трећи, не водећи рачуна једни о другима. Отуд би могла изићи само једна страшна смеша. Лек против тога лежи само у јединственој и централизованој администрацији. За то је нужен један такав раднички орган и такве радничке организације које сједињују целу једну грану индустрије, које сједињују и ове гране индустрије и које најзад везују у једну целину и сједињују сву делатност разних покрајина у земљи: Сибира, Урала, центра и т. д. Такви органи су створени. То су покрајински и провинцијални совјети народне економије, не рачунајући специјалне комитете који сједињују једну грану индустрије или разне тр-

говачке гране (на пример центротекстил, центрометал^{*)}); на врху озго, као централна организација, стоји виши совјет народне економије. Све су ове организације у вези и односима са радничким совјетима и раде заједно, руку под руку, са владом совјета. Њих састављају у главном представници радничких организација и они почивају на синдикатима, на фабричким комитетима, на удружењима службеника и т. д.

Тако све више и више и одозго до доле *администрацију* производње стварају *радници*. Сваки има своје место почевши од фабричког комитета, па идући навише до комитета и совјета народне економије покрајинских и провинцијских и најзад на самом врху организације до вишег совјета народне економије.

Дужност радничке класе лежи сад у томе да развије администрацију производње од стране радника и да појача и спреми широке масе за тај циљ. Задатак пролетеријата који узима производњу у своју руку не као својану појединих личности и група него као својану целог радног народа, управљен је на то да кроз хиљаде малих локалних организација, кроз радничку администрацију, по фабрикама и радионицама подупре провинцијске и централне радничке организације. Кад се виши органи администрације не наслањају на локалне органе, они остају висећи у ваздуху и претварају се у званичне институције, у бирократска тела одакле ишчежава сваки живи револуционарни дух. И на против, они су у стању пребродити страшни хаос ако их са свих страна подупиру живе снаге радничке класе и ако свака заповест централних радничких организација налази одјека и бива извршивана *на сваком месту* од стране радничких организација и маса не из страха но из уверења. У колико масе саме буду више дискутовале о пословима, у колико више буду узимале учешћа са

* То су скраћени називи за центре текстилне и металне индустрије

интересовањем и жаром у изборима своје администрације и у раду фабрика и радионица, у колико енергичније буду кажњавале сваки нерад и сваку злоупотребу, у толико ће више радничка класа постојати не само на речима, него и у ствари прави господар свеколике индустријске делатности. Тако ће се остварити не само политичка, нека и *економска социјална диктатура пролетеријаша*. Радничка класа ће постати господар не само администрације војске, правде, школе и других послова, него и администрације *производње*. Власт капитала ће на тај начин бити угушена у корену и свака могућност отклоњена да експлоатација капитала над радничком класом понова дође.

ХП.

Хлеба само за оне који раде

(обавеза рада за богаташе)

Прелаз ка комунистичком друштву значи прелаз ка једном режиму у коме више нема класа, нема класне неједнакости међу људима. Сви су у истој мери не најамни радници, него *друштвени радници*. Припремању овога друштва треба прићи без одлагања. Један од првих корака на овом путу, поред пролетерске национализације банака и производње, јесте и увођење *обавезног рада за богате класе*.

У данашње време, има много људи који не раде ништа, који ништа не производе, али који без прекида троше, расипају, искоришћавају и употребљују оно што су други произвели. Шта више има људи који не само да не раде, него се свом својом делатношћу и на разне начине труде, да нашkode влади совјета и радничке класе и да јој причињавају непријатности. Сви радници виде то на примеру саботаже коју су вршили руски интелектуалци, учитељи, инжењери, лекари и други „учени људи.“ А да и не непомислимо

високу господу, директоре фабрика и банака, бивше високе функционере, који су се упињали да дезорганизирају рад пролетеријата и власт совјета и да их разруше до корена. Дужност пролетеријата је да ову господу буржое, да бивше великопоседнике и многобројне интелектуалце који су им следовали натера да изиђу из круга привилегованих и да их обвезе да *раде* за опште добро. Како то треба учинити? Увођењем радничког дана и обавезом рада. Сваки радник добива једну специјалну књижицу бонова где се води рачун о његовом обавезном раду. На основу тих бонова он добива право снабдевања пзвесним производима, нарочито хлебом. Ако неко одбије да ради (претпоставимо да је то какав саботер из групе бивших функционера или бивши фабрикант који је бесан на раднике, или бивши великопоседник или који од незадовољника зато што му је одузета земља којом је сам господарио и располагао деценијама) ако дакле такав човек одрекне да ради, у његовој књижици бонова нема уписаних никаквих права одговарајућих извршеном раду. Он одлази у један магацин, али му се тамо каже: „за вас нема ништа; докажите да сте радили драга господине!“

Таквом организацијом, маса беспослених који некада попуњаваху главне градске улице, натерана је да се ода раду. Разуме се да увођење такве обавезе рада наилази на велике тешкоће. Привилеговане класе и групе богате и средње избегавају на све могуће начине обавези рада и стављају све могуће сметње о стварању такве организације. Није лако организовати ствари тако да извесан број продуката не буде могуће добити друкчије него на основи записивања у књижицу рада.

Богаташи који имају новца (а новац је сад један бон за снабдевање производима) налазе хиљаду начина да преваре владу совјета радника и ситних се-

љака. Ове начине треба онемогућити правичном организацијом исхране.

Обавеза рада за богаташе може бити уведена на следећи начин: Свако лице које има месечни приход већи од пет до шест стотина рубаља, свако лице које наима раднике, свака породица која има послуге прима једну потрошачку књижицу. Са таквим ознакама може се увести обавеза рада за богаташе.

Разуме се да обавеза рада за богаташе мора бити прелаз *на општој обавези рада*. Не само зато што се продуктивност индустрије и агрикултуре може подићи само упославањем свију за рад способних чланова друштва него и за то што је нужно брижљиво регистровати све производне снаге и правично их распоредити по разним гранама индустрије и разним предузећима.

Као што се за време рата морало, с једне стране мобилизовати све снаге а с друге стране их пребројати и правилно их организовати, тако се *у рату противу економског банкротства* морају све класе, способне за вођење овог рата, привући и организовати у једну велику *војску рада* где влада дисциплина рада и где је сваки свесан своје дужности.

Данас, код нас у Русији влада огромна беспослица што је последица економског банкротства и оскудице горива и сировина (ова оскудица долази, нарочито отуд што су банде Немачког империализма окупирале југ Русије и Украјине) Отуд се створила следећа ситуација: с једне стране јасно је да се ми можемо спасти банкротства само помоћу живе радне снаге, помоћу *рада* који подиже продуктивност индустрије и пољопривреде. Жива радна снага *је ту*. С друге стране, и ако су ове снаге многобројне оне немогу да буду нигде употребљене. А већ због тога влада беспослица. Где треба употребити ове људе које власт радника и сељака обвезује на рад? Најважнији за-

датак састоји се у организацији друштвених радова и подизању разних предузећа важних за државу (грађење нових железница, експлоатација нових рудника, радови око наводњавања и исушивања бара, експлоатација тресишта, подизање елеватора, житница итд.) разумљиво је да овај рад не може на један мах удовољити тако великој количини неупослене радне снаге.

За то се мора у *почетку* задовољити *тачним* *регистравањем* *радних* *снага* са назначењем професије и специјалности, и уважањем *обавезне службе* на захтев совјетске власти или радничких органа који руководе производњом. Објаснимо то на једном примеру:

Претпоставимо да су инжењери специјалисте нужни за истраживање нових рудника по Сибиру, Металургиска или рударска секција совјета народне економије тражи такве људе. Секција за регистравање радних снага прегледа регистре по професијама и нађе одговарајуће личности. *Оне су обавезане* да иду и поменуте их секције шиљу.

Разумљиво је да ће обавеза рада и искоришћавање свију елемената способних за обавезан друштвени рад бити регистровани у толикој мери у колико се успе да се организује производња и у колико се, на тај начин, створи *могућност* за рад.

Обавеза рада, узета по себи, није нека нова ствар. Империјалистичке владе готово свију зараћених земаља увеле су обавезан рад за народ (нарочито за експлоатисану класу) али обавеза рада која је уведена у свима земљама западне Европе је толико исто удаљена од ове обавезе рада коју ми хоћемо да уведемо као небо од земље. У империјалистичким земљама та обавеза рада значи потпуно угњетавање радних маса, њихово потпуно поробљавање од стране капитала и пљачкачке државе. Зашто?

Просто зато што радници не управљају сами собом него њима управљају генерални, банкарн, чла-

нови великих синдиката, буржоаски министри и индустријски витезови. Радник је само један штих у њиховим рукама; он је као роб којим господар може по вољи располагати. Никакво чудо ако обавеза рада на западу значи у ствари само нов кулук, нову врсту принудних радова. Она је тамо била уведена да би се обезбедило бескрајно трајање разбојничког рата и да би радници напунили џепове господe капиталиста.

Код нас пак радници *сами* уводе и остварују обавезу рада и то преко својих сопствених организација и на основама аутономне *администрације коју врше радници*. Над њима нема ни једног буржоа. На против радници стоје над старом буржоазијом. Контрола, рекрутовање и расподела радних снага, све је то посао *радничких организација*, и, ако је обавеза рада уведена и на селу, посао сељачких совјета који владају над сељачком буржоазијом. Сви органи који рукују, који управљају радном снагом су, одозго до доле, и раднички органи. Природно је да ако је администрација индустрије радничка администрација, администрација рада мора бити тако исто у рукама радника и сачињавати у ствари само *један део* администрације производње. Главно питање које се поставља радничкој класи која хоће да узме управу економског и друштвеног живота (и која га крај свих тешкоћа има у рукама), која хоће да постане господар свију богастава, то је питање о организацији производње. Организација производње захтева са своје стране решење два главна задатка. Организацију *срештава за производњу* (попис, контрола, правилна расподела ^{свој}горива и сировина, машинска справа за сејање и т. д.) и *организацију рада* (регистравање контрола и правилан распоред радних снага).

Да би се на сваки начин употребиле *све* друштвене снаге, нужна је обавеза рада. Раније или доц-

није радничка класа ће њу увести. Паразити тада исчезавају и остају само друштву корисни радници.

XIII.

Правична подела производа; укидање трговачког профита и шпекулације; заједница потрошње.

Производњом се дакле не може загосподарити а да се не загосподари и *поделом* производа. Ако се производи неправилно расподељују, ни производња не може ни правилно. Претпоставимо да су све велике гране индустрије национализоване. Као што смо горе видели једна грана индустрије ради за друге. Да би производња текла правилно нужно је да свака грана индустрије добива толико материјала колико јој треба, да једно предузеће добије толику количину а друго онолико. Производи дакле морају бити расподељени правилно и према одговарајућим потребама производње. Органи за *исхрану* т. ј. радничке организације које рукују поделом производа, морају дакле бити у вези са органима који рукују производњом тих производа. Само под том погодбом може сва производња ни лако и правилно.

Има извесних производа који, као на пример хлебач, прелазе директно у руке потрошача за његову личну употребу. То је случај са многобројним средствима за исхрану, са једним великим делом ткањина и са многим артиклима од каучука (на пример ни једна фабрика не купује каљаче, оне су намењене личној употреби потрошача). Овде су тако исто нужни тачно одбројавање и правична расподела ових производа *међу становништвом*. Ова правична расподела је савршено немогућа без увођења једног дефинитивног плана. Мора се пре свега регистровати скуп производа, затим потребе које се за њима осећају, најзад извршити подела на основици ових предрачуна. Пример

који доказује потребу једног таквог укупног плана је питање исхране, питање хлеба. Буржоазија, паразити, социјал-револуционари деснице, мењшевици и привилеговане сеоске пијавице вичу из све снаге да треба преобразити монопол жита и овластити крупне и ситне шпекуланте, grosiste и мародере, да раде по својој вољи. Разумљиво је зашто су шпекуланти заинтересовани за измену монопола: овај монопол их спречава да гуле потрошаче. С друге стране, јасно је да још и сада има неправилности. Богаташи једу мирно бели хлебач који су купили тајно и испод руке, а о црном хлебу да и не говоримо.

Они плате знатно више цене и имају свега. Ко их помаже? Разуме се господа шпекуланти. Њихова брига није да снабдеју становништво него да зараде што више и што више набију ценове. Познато је да богаташ може да плати више него сиромашак. Зато шпекуланти не снабдевају хлебом она места која имају веће потребе, него она која могу више да плате. А ми још нисмо успели да томе сасвим станемо на крај. Према томе се јасно види, да за организовање правилне расподеле хлеба не треба мењати монопол жита ни радове комитета и надлештава за исхрану, него је на против нужно увести најстрожији могући монопол; без милосрђа осуђивати шпекуланте, а приватним трговцима задавати такав страх да се више и не усуђују покушати да гомилају богатства на рачун народне беде и кварити општи план. Несрећа се не састоји у томе што постоји монопол и укинуће приватне трговине него у томе што је монопол жита рђаво организован и што потајна приватна трговина постоји. И то баш у време кад има мало хлеба, кад су Немци заузели најбогатије провинције, кад је на многим местима потрошено жито које је остављено за семе, док поља остају необрађена

и људи гладују. Свако парче хлеба је драгоценост, свака ока брашна, свака ока жита је неоцењива. И баш зато све треба да буде подложно режиму тачног пописивања да ни једна мрва не би била изгубљена, да би сав хлебаци био подједнако расподељен и да богаташи не би уживали никакву привилегију. То се, ми понављамо, може постићи и учинити само онда ако се сви радници једнодушно даду на посао и ако прогоне шпекуланте и лупеже.

На несрећу, има код нас много несрећних сиromaха који врше те забрањене куповине на свој сопствени ризик и опасност, не бринући се о органима за радничку исхрану, и који на тај начин руше општи план. Сваки од њих мисли: „Може се говорити што се хоће, али ја се најбоље бринем о себи,“ и иде у село да купи хлеба. Али радећи тако он навлачи доцније на себе разне белаје због овог хлеба и то изазива код њега незадовољство. „Не дају људима да се исхранују“, тако резонују они. У ствари то често наличи на овај пример: претпоставимо да је један препун воз у трку. Људи стоје по ходницима или седе на патосу тако да ни јабука не би могла пасти на земљу. На једном осети се мирис нечег запаљеног и сви повичу из све снаге: „ватра!“, и сви као људи полете ка излазу ударајући песницама на све стране. Људи, као да су изгубили памет, поврве сви на једном ка вратима; створи се дивља гужва и туча; људи се уједају, туку, сакате, газе децу. Резултат свега тога: гомила мртвих, рањених и осакаћених. Јели то добро? То би могло проћи сасвим друкчије; да се нашло паметних људи који би задржали гомилу и умирили је, сви би изишли у реду и без и једне огреботине! А зашто се догодило друкчије? Зато што је сваки мислио: ја се бринем о себи, што ме се тичу други. И на крају онај који је тако резновао, први је сломио врат.

Таква се иста историја одиграва и са онима који купују хлеб за себе на супрот наредбама радничке организације за исхрану. Сваки мисли да то њему самом користи. А шта из тога на крају изилази? Овим куповинама омета се сваки тачан попис онога што постоји; тиме је правилан промет жита учињен немогућим. Кад узмемо да треба пренети жито из једног места у коме још има резерви до места где влада глад, они људи из првог места покупују сами све и однесу. Оно друго место може умрети од глади! А после? Кад су организоване и колективне куповине ометене, мародер шпекулант изилази на сцену. Он почиње да трља руке пред изгледом добре пљачке са приватном трговином. Сиромаси, несвесни својих класних интереса почињу, и не разумевајући шта раде, да потстичу делатност ових шпекуланата чије би место у ствари било на вешалима. Сад је разумљиво што господа шпекуланти искоришћују ово природно незадовољство гладних противу совјетских власти и што су се ови паразити и пијавице појављивали на челу побуне противу совјетске власти које су ницале у малим провинциским варошима. Радници морају једанпут за свагда разумети да нема никаквог спаса у повратку *старом режиму*, него да је тај спас напред, пред њима, у уништењу шпекулације, у уништењу трговине, у *колективној подели производа путем радничких организација*.

То исто важи за читаву серију других производа. Радничка класа не сме нипошто допустити да богати људи помоћу свог новца имају свега. С друге стране радничка класа не сме допустити баснословне профите шпекуланата који, као јато црних гавранова краду на све стране и обављају своје прљаве послове. Правична расподела производа на основици израчунавања свију потреба и резерви, — то је један од главнијих

задатака радничке класе. Шта то значи? *Национализација трговине*, то јест у ствари *укидање* трговине; јер прелаз ка друштвеној подели не слаже се са постојањем шпекуланата и разних посредника који живе као паразити и ометају цело дело исхране. Не на-зад ка „слободној приватној трговини“ то јест ка сло-бодној *пљачки* него напред ка приватној подели про-извода по плану и путем радничких организација — таква мора бити лозинка свесних радника.

Да би се такав план са успехом увео у живот, морамо се трудити да обавезно удружимо становни-штво у *потрошачке заједнице*. Правична расподела производа може се извести само онда, кад је станов-ништво које добија те производе удружено и орга-низовано у велике групе чије се потребе могу тачно израчунавати. Кад становништво није удружено и организовано него растурено на појединце, преко мере је тешко организовати ову поделу на један колико толико правилан начин, јер се ту не зна ни шта је потребно и у каквој количини, ни где ни колико треба донети, ни како то јест помоћу кога расподе-лити. А претпоставимо међутим да је становништво удружено у потрошачке заједнице по рејонима, сваки варошки кварт сачињава једну кооперативу, једну ве-лику потрошачку заједницу која је у вези са кућним комитетима. Производи се прво расподеле по потро-шачким задругама које унапред израчунају које су и колике су потребе њихових чланова, и које за тим расподељују производе преко кућних комитета поје-диним потрошачима.

Кооперативе које већ постоје могу играти огромну улогу у томе груписању становништва по потрошач-ким задругама. У колико је шира активност коопера-тива, у колико већи део становништва оне обухвате, у толико ће се лакше организовати подела производа и у толико ће се више кооперативе претварати у ор-

гане за исхрану целог народа. По свој вероватноћи форма расподеле производа која ће најбоље потиснути трговину, којем ће се једанпут за свагда срушити *трговачки профити, то ће бити обавезне заједнице груписане око већ постојећих кооператива.*

Да би се правилна расподела производа још више олакшала, треба се трудити да се *домаћа економија* замени друштвеном економијом. Данас свака породица има своју сопствену кујну, сама и независно од других купује нужне производе осуђујући *жену* на ропство и претварајући је у вечиту куварицу која од јутра до мрака не види ништа изван кујинског посуђа, метле и прљавих судова. Тако се једна огромна количина рада и новца и времена губи некорисно. А кад би се удружила и централизовала домаћа економија, пре свега исхрана (на пример колективна, заједничким добивањем производа, заједничким справљањем јела, организацијом великих трпезарија) било би лакше регистровати потребе и, поред остварене економије, уштеде, сам посао правичне поделе био би у велико олакшан.

Једно од најважнијих питања за потрошаче то је *питање станова*. Ту су сиромаси експлоатисани без милосрђа. С друге стране ту сопственици дежу луде паре. Експропријација овог облика својине, преношење кућа и свију врста постројења у руке локалних радничких органа, органа совјетске власти, њихово регистровање и правилна расподела станова — то је истина тежак, али не незахвалан задатак. Великаши су доста времена водили господствен живот! Радник, сиромашни радник, има такође права да живи као човек и да има свој топал кутак.

И тако дакле, мало по мало економски ће се живот организовати.

Радничка класа организује производњу, она организује поделу: исхрану, одевање, станове — све је

регистровано и расподељено на најбољи могући начин. Нема више администрације од стране господара; постоји само администрација коју врши сама радничка класа.

XIV.

Дисциплина рада радника и сиромашних сељака.

Било би заиста лепо организовати производњу на такав начин, да људи могу живети и без господара, по кооперативним принципима. Међутим између теорије и праксе има разлике. И тешкоће ничу у масама.

Пре свега ми имамо наслеђе мучног и несрећног рата који се завршио упропашћењем земље. Радничка класа има сад да плаћа чаше које су Никола Романов и његове слуге — Штирмери, Сухомлинови, Протопопови — разбили и које су доцније Гучков, Радз-јанко и њихове слуге: Керенски, Церетели, Дан и остали из ове издајничке компаније, још више размр-скали. Затим, радничка класа мора да организује производњу и парира ударе својих најгорих непријатеља: једних, који споља, шкрипећи зубима хоће да нас потчине и понова васпоставе власт капиталистичких експлоататора; и других који се изнутра упињу да сруше власт радника. При таквим условима радничка класа, да би триумфовала једанпут за свагда, мора победити и своје сопствено мекуштво. Организујући *армију рада* ми морамо тако исто створити и *револуционарну дисциплину рада*. Има још радничких маса које, изгледа, не верују да су постале саме господари свога живота. Јер је државна каса сада каса радника и сељака; фабрике су народне фабрике, земља је народна земља, шуме, машине, рудници, куће све то сад прелази у руке раднога народа. Администрација свега тога сад је радничка администрација. Радник и сељак не морају више да се према тим добрима односе као

некад; тада су она припадала *господарима*, сада она припадају *целом народу*.

Господар је отимао раднику све што је могао. Спахија је гулио сељаке и своје слуге. Радници и слуге имађаху тада разлога не сматрати себе дужним да раде добро за своје господаре и да својим радом ојачавају власт и насиље својих целата. Зато о радничкој дисциплини није ни могло бити речи онда кад је над вратом радника пуцао бич капиталисте а над вратом сељака и слугу звиждала кнута спахије. Сад ствари стоје сасвим друкчије. Нема више тих бичева. Радни народ ради за себе, он не ствара новац за капиталисте, он извршује дело *целога народа*, дело раднога народа који је некад био роб. Ипак, понављамо, још има несвесних радника који, како изгледа то не виде. Зашто? Зато што су они дуго били робови; у њиховим умовима још се рађају мисли робова и слугу. Они, на дну срца мисле да се на крају крајева не може успети без бога и без господара. И они експлоатишу револуцију, трудећи се да што више нагурају у цепове и да ленствују кад год је то могуће. — При раду, они никад не мисле на своје дужности, они не мисле да су немарност и злоупотреба у раду данас *злочин противу саме радничке класе*. Јер радници сад више не раде за богаташе; рад сад користи самим радницима и сиромашним људима који сад управљају друштвом. И ко не ради добро, он сад не обмањује директоре и банкаре, него чланове радничких администрација, удружења радника, радничке и сељачке совјете. Кад раде немарљиво са машинама, кад кваре инструменте и гледају да ништа не раде у радно време, да би развукли посао до прековременог рада и зарадили душло, ови радници не варају експлоататоре, они не наносе штете капиталистима него целој *радничкој класи*. Тако је исто и са земљом. Онај који пљачка инвентар који су сељаци и слуге направили,

краде друштво а не спахију који је већ одавно отеран. Онај ко обара шуму и поред забране сељачких организација он краде радни народ цео. Онај који, у место да обрађује земљу одузету од спахије, врши шпекулацију са житом или крипом пече ракију, јесте лупеж и злочинац према радницима и сељацима.

Свакоме је јасно да радници морају и себе организовати, створити сопствени ред у раду, ако хоће да уреди и организују производњу. У фабрикама и рудницима морају радници сами пазити да сваки друг ради онолико колико треба. Раднички синдикати, раднички совјети управљају производњом. Ако је могуће, они могу скратити радно време; и ми тежимо тако савршеној организацији производње, да удео сваког слоја не буде осам, већ шест сати рада. Али, радничке организације, а са њима и радничка влада и цела радничка класа, могу и морају од својих чланова захтевати најчуварније држање према народном добру и најсавесније држање према своме раду. Радничке организације, у првом реду синдикати, само утврђују норму производње, т. ј. количину производа, коју сваки у току радног дана мора произвести. Ко ту количину не произведе (овде се наравно не узима у обзир болест или ненормална слабост), тај саботира, тај баца у ваздух дело уређења новог социјалистичког реда, тај спречава радничку класу да иде путем ка потпуном комунизму.

Производња је једна огромна машина, чији су сви делови удешени једни за друге и који морају бити подједнако савршени, подједнако цели. Рђав инструмент у руци ваљаног радника је глупост, добар алат у рукама рђавог радника, такође је глупост. Нужно је, да алат буде добар, а да и радник буде ваљан. Због тога морамо из свих снага организовати набавку горива и сировина, уредити саобраћај, правилно расподелити гориво и сировине, а с друге стране пре-

дузети све мере да самодисциплину, истрајност и самосталност радничких маса.

У Русији је то теже извести него ма у којој другој земљи. Радничка класа (а особито сиромашни сељаци) нису прошли кроз другогодишњу школу организације, кроз коју су прошли западноевропски и амерички радници. Код нас има много радника, који су тек пре кратког времена постали радници, који се на заједнички рад тек привикавају, који се тек почињу одвикавати од мисли: „шта ме се тиче“. Такви људи никад нису сложни. Што више таквих људи има, који у себи гаје мисао да буду и сами сопствени господари, да уштеде новаца и да отворе дућан, у толико ће бити теже да се уведе истинска дисциплина рада. Али у толико снажније морају бити тежње револуционарне авангарде, водећих радника, радничких организација, да такву дисциплину утврде, спроведу и обезбеде. Кад то успе, онда успева организовање свега, и радничка класа излази као победник из тешкоћа које је створио рат и све варварство и грозота капиталистичког уређења.

XV.

Крај моћи новца.

(Државне финансије у Совјетској Републици и новчана привреда).

Данас је новац знак за примање робе. С тога може онај који има много новца много и купити; он је богат. Па ма колико да је вредност новца пала, ипак онај који има више новца може боље живети. Богате класе, које новца имају у изобиљу, могу отуда свега добити. У варошима су то трговци, шпекуланти и капиталисти; на селу су то крвопије, који су се за време рата до невероватноће угојили, који су уштедели стотине хиљада разнобојног папирног новца. Дотерало се дотле, да они новац закопавају у земљу у земљаним или стакленим судовима, толико су тих хартија нагомилали.

С друге стране новац је потребан радничкој и сељачкој држави. Нове емисије обарају вредност новца: што се више издаје, све јефтинији бива. А фабрике и рудници морају се снабдети новчаницама; радници се морају исплаћивати. Одакле узети новац? У том циљу у првом је реду потребно порезати богате класе. Главна пореза мора бити пореза на приходе и на имање, т. ј. пореза на велике приходе и на велика имања, порезивање богатих, оних који имају сувишак прихода.

Али сада, кад сви живимо у загрејаности револуције, где је тешко одједном уредити подизање пореза, дозвољене су и оправдане и друге разне форме добијања новчаних средстава. Целисходно и добро је н. пр. ово средство: влада објављује, да сваки мора испразнити своје судове, сандуке и ормане и све однети у банку ради размене. Уштеде малих људи не дирати: они добијају рубљу за рубљу, стара рубља замењује се новом, али од извесне суме навише задржава се један део у корист државе. И у колико су веће уштеђене суме, у толико се грознији одбици морају чинити рецимо на следећи начин: до 5000 мења се рубља за рубљу, од следећих 5000 узима се десети део, од трећих седми део, од четвртих половина, од шестих три четвртине, од извесне суме конфискује се све.

Тада би моћ богаташа била довољно сахрањена, за невоље радничке државе добила би се потребна средства, сви приходи били би више или мање изједначени.

У доба револуције допуштене су и контрибуције од буржоазије, т. ј. обавезна плаћања одједанпут по одлуци совјетских организација. Наравно, никако није целисходно да неки совјет буржоазију опорезује на један, други на други, трећи на трећи начин; то је исто толико нецелисходно као различност пореза које се намећу на разна места.

Због тога се мора тежити уједињењу целокупног пореског апарата према одређеном плану, који би био

погодан за целу Совјетску Републику. Но, док тога немамо, допуштене су и контрибуције. „Међ слепцима је ћорав краљ“, вели пословица. Мора се на уму имати само то, да се задатак партије, задатак совјета, задатак радничке класе и сиромашних сељака састоји баш у томе, да удруже и централишу посао подизања порезе, да би се и у томе створио ред, да би се буржоазија плански истерала из њених економских ушанчења.

Међутим, мора се приметити, да значај новца све више пада, у колико више напредује дело организације производње према новим принципима рада. Одиста је тако. Раније, док је постојала влада приватних предузећа, продавала су та предузећа једна другима своју робу; сада се та предузећа раније или доцније сједињују и претварају се у разне одељке друштвене производње. Производ се међу њих не може да раздели посредовањем слободне трговине, већ по једном плану који објављују раднички органи за расподелу. Овде се збива оно исто што се збива у т. зв. комбинованим капиталистичким предузећима.

Компликована или мешовита предузећа јесу она, која у себи сједињују разнородне гране производње. Н.пр. у Америци има предузећа која имају своје металне фабрике, руднике угља, мајдане гвожђа и бродарска друштва. Један део предузећа лиферује другом своје производе или преноси готове производе. Али, пошто су све те гране само делови једног предузећа, разумљиво је што један део свој производ не продаје другом делу, већ један централни биро наређује и врши расподелу тих производа за поједине делове предузећа. Или узмимо други пример. У некој ливници прелази један полупроизвод из једног одељења у друго, па ипак у ливници нема ни продаје ни куповене. То ће исто бити у целокупној производњи. Кад главне гране производње буду организоване, то значи да се оне претварају у огромно пословно пре-

дузеће са једном радничком управом; између свих делова тога предузећа врши се правилна расподела потребних средстава за производњу: горива, сировина, полупроизвода, помоћног материјала ит.д. Али то значи да новац губи своју важност. Он има своје значење кад производња није организована; што је више организована, тим мања бива улога новца, а следствено се и потреба за њим губи.

Како стоји, питају нас, са радничком наградом? И овде је опет исто. У колико цела производња буде организованија у рукама радничке класе, у толико ће се друштвеним радницима мање плаћати у готовом новцу а у толико више у натури, т. ј. у производима. Ми смо већ говорили о потрошачким заједницама и о радничким књижицама. После увођења у радничке књижице, издају се из друштвених магацина производи који радницима требају, без новца, просто на сведоцбу да човек ради. Наравно да се то не може да уведе одједном. Пролази много времена док се све то може организовати, уредити, удесити. То је ново дело, које у свету још нигде није постојало и стога је особито тешко. Али једно је јасно: што радници више освајају производњу и расподелу производа, тим мања постаје нужност новца, а доцније ће новац и сасвим изумрети.

Без новца почиње да тече и *размена* између вароши и села: варошке индустријске организације дају селу мануфактурну, гвожђарску и другу робу; сеоске организације дају вароши хлеба. И ту вредност новца постаје у толико мања, у колико су тешње везане међу собом варошке и сеоске организације радника и сиромашних сељака.

Баш у том тренутку потребан је радничкој влади новац, и потребује га јако, јер она тек почиње, да доводи у ред организовање производње и расподелу, а новац још игра велику улогу. Финансије — издаци и приходи државе — имају особиту важност. Због

тога је и питање пореза тако оштро: оне су неопходно потребне; новчани сувишци варошке и сеоске буржоазије морају се по сваку цену конфисковати; с времена на време нужне су контрибуције.

У даљем развоју порески систем изумире. Већ и сада ишчезава профит из руку капиталиста, у колико се производња национализује; велепоседници су уништени, опорезивање велепоседничких доходака, т. зв. ренте на земљиште, укида се. Куће се узимају сопственицима, и ту нестаје извора за опорезивање. Вишци богастава бивају конфисковани, богаташи губе свој ослонац и постепено постају радницима у пролетерској државној организацији (доцније, при пуном комунизму, када и држава изумире, претварају се сви као што смо видели, у равне другове, и губи се свака усмена на ранију поделу на раднике и буржоазију).

А кад ствар тако стоји, онда се разуме да је много простаје, да се одмах мање плати него да се даје велика плата, а да се доцније од те велике плате одузима много у облику порезе. Не вреди на тај узалудан посао трошати ни снаге ни средстава.

С друге стране видели смо, да новац не игра никакву улогу када се производња и расподела организују до краја. С тога није потребно утеривање новца. Новац уопште престаје да бива потребан. Он дакле престаје бити потребан држави. Финансијска привреда изумире.

Ми понављамо, да је дотле још далеко. У скорој будућности не може о том бити речи. Ми се сад морамо бринути за прибирање новчаних средстава. Али већ сад се предузимају мере, које нас воде коначном уништењу новчаног система. Друштво се претвара у једно огромно удружење рада, које производи и производе дели, без икаквог производа златног или папирног новца. Моћ новца ближи се своме крају.

XVI.

Никакве трговинске везе руске буржоазије са империјалистичким иностранством.

(Национализовање иностране трговине).

Свака земља живи окружена другим земљама и преко свега је од њих зависна. Без међусобне трговине земаља врло је тешко излазити на крај: једна земља производи више производа једне, друга друге врсте. Блокирана Немачка осећа на сопственој кожи како је тешко изићи на крај без увоза из других земаља. Али да је н. пр. Енглеска била опкољена као Немачка сличним тесним обручем, она би већ одавно била упропашћена. Руска индустрија коју је радничка класа национализовала, такође не може излазити на крај, ако из иностранства не добије извесну робу. С друге стране иностранству, особито Немачкој, нарочито су потребне руске сировине. Ми ни за тренутак не смемо заборавити, да живимо у сред разбојничких капиталистичких земаља. И није никакво чудо, што те разбојничке државе теже да све што им треба добију разбојничким путем. С друге стране била би руска буржоазија, којој је у Русији стављено толико препрека, пресрећна да може доћи у везу са иностраним империјалистима. Ван сумње је, да инострани буржоје могу руским шпекулантима да плате још више него ли наши домаћи отаџбински прави руски буржоје. А шпекулант снабдева оне који више плате. Природно је да по социјалистичку совјетску републику не би било добро, када би се нашој буржоазији оставила слобода, да у иностранство извози сва добра, и када би се иностраним разбојницима оставила слобода, да по својој вољи удешавају трговачке послове.

Раније, када је расправљано питање спољне трговине, говорило се и препирало о двема стварима: да ли су за инострану робу потребне високе царине, или

да ли напротив треба те царине потпуно укинути. У последњим годинама владавине капитала водили су индустријалци са жустрином политику високих царина. Услед тога су индустријски синдикати добили већу зараду: у оквиру своје земље били су они монополасани владари пијаце, немајући конкурената, а конкурентима из иностранства царине су затварале пут. Помоћу високих царина пљачкали су синдикати, највеће ажуле капитала, своје рођене земљаке без икаквог срама. Дошло је дотле, да су синдикати робу почели извозити у иностранство по веома ниској цени, само да би потисли своје противнике, синдикате других земаља. Разуме се да су те ниске цене само кратко време биле у животу. Чим су конкуренти били потиснути, почеле су цене одмах скакати и на ново освојеним пијацама. Да би водили такву тактику, биле су им потребне царинске таксе. Синдикати су, говорећи о заштити индустрије, у ствари викали за једним нападним средством, за једним средством економског освојења страних пијаца. И као што се у таквим случајевима увек догађа, професионалне варалице народа крили су се иза фраза о тобожњим интересима народа. Увиђајући то, неки социјалисти истакосе лозинку слободне међународне трговине. То значи, да се све остави слободној економској борби разних буржоазија. Али је та лозинка висила у ваздуху, јер просто није ничему вредела. Јер који ће се синдикат одрећи претеране зараде? А ако он ту велику зараду добије на тај начин, што се високом царинском тарифом обезбеђује од иностране конкуренције, како ће се синдикат онда одрећи тих царинских дажбина? Прво треба срушити синдикат, прво је потребна социјалистичка револуција. Тако су на то питање одговарали прави социјалисти, како ми кажемо комунисти — бољшевици. А социјалистичка револуција значи утврђење једнога реда, где се све налази

у рукама државно организоване радничке класе. Ми смо видели какву штету причињава приватна трговина у оквиру једне земље. Не мању штету доноси слободна трговина са другим земљама. Била би дакле бесмислица, да се слободна трговина, пошто је унутра у земљи уништена, васпостави са иностранством. Иста таква апсурдност јесте са гледишта радничке класе систем порезивања иностраних капиталиста. Треба наћи трећи пут, а тај пут јесте национализовање спољне трговине од стране пролетерске државе.

Шта то значи? То значи, да нико који у Русији живи нема права да са страним капиталистима закључује трговачке послове. Ако ко у томе буде ухваћен, чека га казна или затвор. Целокупну спољну трговину води радничка и сељачка држава. Она закључује све уговоре у сваком посебном случају. Рецимо, буду понуђене америчке машине као замена за извесну робу или извесну суму злата. Али Немци понуде исте машине по другој цени и под другим условима. Радничке организације (влада, совјети) оцењују, да ли ту куповину треба учинити и код кога је повољније да се купи. Где је повољније тамо се купује. Становништво добија купљене производе, а да нико на томе није зарадио. Јер ту не закључују посао капиталисти, који раднике пљачкају, већ сами радници. На тај начин мора се владавина капиталиста тући и у тим шанчевима.

Али радници морају ствар спољне трговине узети у своје руке (и они то чине, и то су учинили) и да је тако организују, да ни један једини шпекулант, ни један једини мародер не умакне радничким предстражама.

Разуме се, да је у томе потребан немилосрдан суд над капиталистима кријумчарима. Они се једном за свагда морају одвикнути од свих хокуспокуса. Привредни живот сада је дело радних маса. Само даљим

учвршћењем таквог реда може радничка класа достићи коначно ослобођење од свих обичаја проклетог капиталистичког реда.

XVII.

Духовно ослобођење једновремено са економским ослобођењем.

(Црква и школа у совјетској републици).

Радничка класа и њена партија, партија комуниста-бољшевика, не тежи само за привредним ослобођењем, већ истовремено и за духовним ослобођењем радних маса. Економско ослобођење напредује у толико успешније, у колико брже пролетер и слуга избију себи из главе сваку глупост, коју су им усадили господа великопоседници и фабриканти-буржое. Ми смо већ раније видели, како су уметно некада владајуће класе омотавале радничку класу својим новинама, листовима, поповима, па чак и школама, које су они од средстава за просвећивање умели претворити у средства за помућење народне свести.

Једно средство за помућење народне свести јесте вера у бога и ђавола, у добре и зле духове (анђеле и свеце), вера. Један велики број људи навикао је да у све то верује, али ако се пажљиво испита и разуме како је вера постала, и зашто је господа буржое с таквим жаром одржавају, онда нам прави значај вере бива јасан, као отров којим се народ тровао и трује. Онда бива јасно и то, зашто је комунистичка партија одлучни противник вере.

Савремена наука доказала је, да је прва религија била поштовање умрлих предака, и да је то поштовање почињало онда, када су у људском друштву најстарији, најбогатији, најискуснији и најмудрији старци, који су већ имали власт над осталим члановима друштва, почели бивати славни. У почетку историје чо-

вечанства, када су људи живели још као гомиле полумајмуна, били су они једнаки. Тек доцније су се истицали старији, који су почели заповедати осталима. Они су испрва бивали поштовани; поштовање душа умрлих богаташа, то је основица религије; ти свеци, ти мали идоли, претворили су се доцније у једног строгог бога, који кажњава и даје помиловања, суди и влада. Испитајмо, зашто су људи нашли такво објашњење свега што се у свету догађа. Ствар, наиме, стоји тако, да човек увек ствари које су му мало познате посматра према стварима које су му добро познате; он их мери мерилом онога што му је блиско и схватљиво. Један научник износи овај пример: једна мала девојка, која је била васпитана на једном добру, где је било развијено живинарство, имала је стално посла око јаја; јаја су стално била пред њеним очима, и када је једном видела звездано небо, почела је причати да је небо посуто јајима. Таквих примера могло би се безбој наређати. Опет иста повест. Човек је видео да има људи који слушају и људи који заповедају; он је стално посматрао следећу слику: старији (доцније кнез), човек опкољен помоћницима, најискуснији и најмудрији, најјачи и најбогатији, управља и влада; сви остали раде како он хоће: они га слушају. Тај ред, који се свакодневно и сваког часа могао посматрати, дао је повода да се све што се у свету догађа објасни по тој мустри. У свету дакле постоје један господар и потчињени. Цео је свет тако уређен.

Светом влада један велики, моћан и строг господар, од кога све зависи, и који строго кажњава непослушне. Тај господар света је Бог. Тако је постала мисао о Богу на небу у време када се на земљи из ранијег једноставног друштва почела издвајати власт најстаријих у племену.

Занимљива је околност да божије име на руском језику потврђује такво порекло религије. Шта значи

реч Бог? Одакле она потиче? Из истог корена из којег и реч богат. Бог је моћан, јак и богат. Како се Бог још назива? Господ! Шта значи господ? То значи господар према слуги. У молитвама се вели: „ми, твоји робови“. И сви остали називи божји указују на то исто: „Свемоћни, свемогући“ и т.д. Реч владар значи личност која има много богаства. А шта је Бог? Он је богат и моћан владар, сопственик робова, небесни краљ, судија — једном речи тачна копија, слика земаљске власти старешина, а доцније кнезова. Када су Јевреји били под владом својих кнезова, који су их кажњавали и тешко мучили, постало је и учење о срдитом и строгом Богу. То беше Бог старог завета. Он је свиреп старац, који своје поданике немилосрдно кажњава. Погледајмо какав је православни Бог. Учење о њему постало је у Византији, земљи која је служила за пример апсолутистичким земљама. На врху је стојао монарх самодржац а око њега министри; затим високи чиновници, а још ниже читава мрежа разних малих чиновника-сецкиеса. Православна вера је тачна слика овог уређења. Горе седи господар неба. Око њега највећи свеци (н.пр. Никола чудотворац, богородица, нека врста царице, супруга духа светог), они су министри; ниже стоји читав ред анђела и светаца, који су подељени у рангове као чиновници у апсолутистичкој држави. Ту су такозвани анђели и анђелски чиновници: херувими, серафими и још разни други *чинови*. Већ ти чиновници указују на то, да овде имамо посла са чиновницима (јер и чиновници имају разне чинове). Ти чиновници сликају се на иконама тако, да су они који су вишег ранга богатије одевени, имају веће круне зракова, имају дакле више ордена, баш као што то бива и на грешној земљи. У апсолутистичким земљама чиновници безусловно траже *мити*, иначе ништа не чине; зато се

и свецима мора палити свећа, иначе ће се наљутити и неће највишој власти, Богу, предати никакву молбу. У апсолутистичком државном уређењу има чиновника, који нарочито уз подмићивање играју улогу посредника. И овде има нарочитих светаца, посредника, особито жена. На пример света девица, која је такорећи професионална *бранитељка*. У осталом, она то не чини бесплатно: њој се морају, више но другима, градити разне цркве, њене иконе морају се нарочито украшавати, окитити драгим камењем и т.д.

Вера у бога јесте дакле огледало одвратних земаљских односа, то је вера у ропство, које тобож не постоји само на земљи већ у целој васиони. Разуме се да све то стварно не постоји. Исто је тако разумљиво, да те бајке ометају развиће човечанства. Човечанство се само онда развија, кад за сваку појаву нађе природно објашњење. Али ако се у место каквог објашњења укаже на бога или свеце, или на ђавола и вукодлаке, онда из тога ништа паметно не може изићи. Наведимо неколико примера. Неки побожни људи верују, кад грми да пророк Илија иде у шетњу. Због тога они на грмљавини скидају капе и крсте се. Међутим је у науци одлично позната снага електрицитета која производи грмљавину, и помоћу те снаге крећу се трамваји на којима се возимо и на којима преносимо што год хоћемо. Из тога следује да би пророк Илија могао да нам превози чак и суво ђубре и да је врло добар кочијаш. Замислимо да верујемо у пророка Илију. Онда ми не би никад видели трамваје. Дакле, ми бисмо благодарећи религији пали понова у варварство. Други пример: Избије рат, милиони људи погину, океани крви се пролију. Томе треба наћи објашњења. Они, који у бога не верују, објашњују како, зашто и због чега је рат постао. Они увиђају да су рат зачели цар и председници, крупна буржоазија и великопоседници; они увиђају да се рат води

ради ниских плачкашких циљева. И због тога они веле радницима свију земаља: „дигните се на оружје против својих угњетача, срушите капитал са његовог престола!“ Сасвим друге мисли побожни човек. Он овако расуђује (и при томе кука као нека баба): „Господ нас кажњава због наших грехова. Ах, оче, госпode на небу, правично кажњаваи нас грешнике.“ А ако је врло побожан и уз то православан, онда он у одређене дане жваће ова уместо она јела (то се зове пост), удара челом о камени под (то се зове метанисати пред свецима), и чини још стотину других глупости. Исте такве глупости чини побожни Јеврејин, Татарин, Мухамеданац, Кинез-будиста, једном речи свако који у бога верује. Из тога се види да истински побожни људи не вреде ни за какву борбу. Вера на тај начин не само да људе одржава у варварству, већ их одржава и у ропству. Побожни човек верује да све треба трпети без гунђања, јер „све је од бога“, да треба слушати власт и да све треба подносити. („На оном свету све се троструко награђује“). Због тога није никакво чудо, што у капиталистичком друштвеном поретку владајуће класе сматрају веру као врло корисно средство за помућење појмова народа.

У почетку те књижице видели смо да се буржоазија не држи само бајонетима, већ и тиме што замагљује мозгове својих робова. С друге стране видели смо и то, да буржоазија организује и плански трује свест својих поданика. Томе циљу служи једна нарочита организација. Црква је у свима капиталистичким земљама по уређењу једнака са полицијом; а поп је исти државни чиновник као целат, жандарм или полицајац. Он добија плату за отров, који шири у народне масе. Баш то и јесте најопасније у целој ствари. Попови се сами не би могли држати, да није тако огромно јаке и моћне организације, као што је разбојничка држава буржоазије. Они би брзо

банкротирали. Али буржоаска држава подупире свима средствима црквену управу, која за то ватрено помаже власт буржоазије. У царско време руски попови нису само варали масе, већ су и исповести искористићавали за то да измаме мисли против владе, они су шпијунисали на рачун *свете тајне*. А влада је не само издржавала попове, већ је и гонила робијом, прогонством и другим средствима такозване хулиоце православне цркве.

Из свега овог проистиче програм комуниста односно цркве и вере. Против вере мора бити борбе, али не силом, него уверавањем. Али црква се мора одвојити од државе. То значи да попови могу остати, али нека их издржавају они који хоће да узимају њихов стров, или којима лежи на срцу да они постоје. Има један отров, који зову опиумом. Када се опиум пуши, сањају се слатки снови: баш као да је човек у рају. Али тај отров разорава здравље: човек лагано постаје мирни идиот. Тако је исто са вером. Има људи која хоће да пуже опијум. Али би било глупо да држава о своме трошку, т.ј. о трошку целог народа издржава пушачнице опијума и њину послугу. Стога се са црквом мора поступити на следећи начин (а то се већ видело): мора се поповима, владикама, митрополитима, патријарсима и целој осталој компанији одузети свака државна потпора: нека их они који верују, ако хоће, за свој новац, хране јесетрама и младицама, које свети очеви особито воле.

Осим тога мора се обезбедити слобода веровања. Из тога излази следеће правило: вера је приватна ствар. То не значи да ми не треба да се боримо против вере из уверења. То значи да држава не треба да потпомаже црквене организације.

Програм бољшевика-комуниста у тој је тачки у Русији остварен. Попови свих врста изгубили су државну плату. Због тога и јесу запенили одбесанзато су

садању владу т.ј. радничку владу два пут проклели и наватемисали све комунисте. Пазите на једну ствар: у царско време они су тачно знали да у светом писму пише: „Нема власти која није од бога“, и „будите послушни властима“. Они су целате радо шкропили светом водицом. А зашто сад заборавише те речи, када се власт налази у рукама радника? Или та божија милост не пада и на бољшевике? Совјетска влада је прва влада у Русији која је попове ударила по кеси. А то је њихово најосетљивије место. Они су сада у логору *угњешене буржоазије*. Они раде илегално и у *небеским сферама* против радничке класе. Али су се времена променила и велике масе радног народа не дају се више тако лако варати као пре. У томе се састоји велики просветни значај револуције. Она ослобађа од економског ропства. Она ослобађа и од духовног ропства!

Има још једно важно питање које се тиче духовног просвећивања маса, а то је питање *школе*.

За време владавине буржоазије служила је школа више васпитању маса у духу послушности према буржоазији, него ли духу правога образовања. Сви уџбеници, сва наставна средства била су прожета ропским духом. Особито уџбеници историје: у њима је била гола лаж и више ништа. Описују се јуначка дела царева и разних других крунисаних дембела. Осим тога и попови су играли огромну улогу у школама. Све је то ишло на ово: дете тако обрадити, да је оно постајало не грађанин, већ послушан поданик, роб, који кад затреба може убијати себи равне, ако се дигну против моћи капитала. Саме школе биле су подељене на степене. Једне су биле за прост народ, друге за буржоазију. За буржоазију су биле гимназије и универзитети. Ту су синчићи буржоазије учили разне науке, са задњом мисли да се тиме оспособе за владу над простим народом и за његово подређивање себи. За прост народ биле су основне школе. Ту су попови најжустрије

радили. Задатак те школе, у којој се учија врло мало знања, али врло много поповских лажи, састојала се у припремању људи да трпе попове, да слушају буржоазију и да јој се без гунђања повињавају. Приступ у средње школе, а још више на високе школе (т. ј. на универзитет, на специјалне техничке школе и сличне установе), био је простом народу онемогућен. Тако је створен монопол за образовање. На један више или мање подношљив начин могао је учити само ко је био имућан, или онај кога су имућни потпомагали. Због тога је интелигенција свој положај вешто искористићавала. И разумљиво је што је она у време октобарске револуције била против радника; она је напунила да ишчезавају њене привилегије, њен привилегисан положај, када сви могу учити, када и прост народ добија могућност да стече знања.

Пре свега другог мора се образовање прогласити општим и обавезним. Ради преиначења живота по новим начелима потребно је да се човек из малена навикава на користан рад. Због тога ђаке у школама треба упознати са разноликим радионицама. Врата високих школа морају бити отворена свима. Попови морају бити стерани из свих школа, нека децу негде код своје куће варају, ако хоће, али не у државним заводима. Школа мора бити световна, а не сме бити поповска. Месни органи радничке власти воде контролу над школама и не треба да цицијаше на делу народног образовања, снабдевања деце, младића и девојака свиме што им је за успешно учење потребно.

Међутим, у неким селима и варошима у унутрашњости, терају неки тврдоглави учитељи уз помоћ крвопија (односно крвопије уз помоћ тих тврдоглавих) пропаганду, доказујући да бољшевици хоће да униште науку, да онемогуће образовање и т. д. То је наравно најбестиднија лаж. Комунисте напротив хоће нешто друго: они хоће да науку ослободе од јарма

капитала, они хоће да науку учине приступачном радном народу, они хоће да униште искључиво право које сада богаташи имају за образовање. У томе је ствар. И онда није никако чудо, што се богаташи боје да изгубе један свој ослонац. Кад сваки (ово је наравно утопистички) радник има знање инжињера, онда ствар капиталисте и богатог инжињера рђаво стоји, он више нема чиме да се нарочито поноси, јер има много њих као што је он. Онда није могуће разоравање дела радника нити саботажа старих слугу капитала. А баш тога се боје достојне буржоје.

Култура богаташима, духовно подјармљивање сиромасима, то је лозинка капитала. Култура за све, ослобођење духа од угњетавања капитала, то је лозинка партије радничке класе, партије комуниста.

XVIII

Оружани народ чува своје тековине

(Војска у совјетској републици).

„Најбоља гаранција, најбоље обезбеђење слободе јесте пушка у руци радника,“ тако је говорио један од оснивача научног комунизма, Фридрих Енгелс. Тек је сад стварност јасно показала колико је та реч била тачна. Њу је велика револуција од 1917. године потпуно потврдила.

Још пре извесног времена били су неки другови са левице за разорување. Они су говорили: свугде буржоазија гради колосалну флоту, подморску флоту, бујају лудачки велике војске; подижу се натприродна утврђења; граде се циновски топови и средства за уништавање као што су оклопни аутомобили и танкови. Сав тај ужасни систем силе треба уништити. Мора се захтевати опште разорување.

Ми, бољшевици, нисмо поставили питање на тај начин. Ми смо рекли: наша је лозинка разорување

буржоазије, опште и безусловно наоружање радничке класе. Збиља је смешно проповедати буржоазији, да треба да сломије свој најоштрији курјачки зуб, оружану силу (коју она саставља од радника и сиромашних сељака које успева да залуди). Та смртоносна машина силе може се разорити само силом. Оружје се полаже онда, када га друго оружје надвлада. У томе и лежи смисао оружаног устанка против буржоазије. Војска је за буржоазију с једне стране борбено средство за поделу света, с друге стране средство за борбу против радничке класе. Цар и Керенски сневали су да помоћу војске освоје Цариград, Дарданеле, Галицију и друге масне залогаје. У исто време и цар и Керенски (т. ј. буржоазија и спахије) давили су радничку класу и сиромашне сељаке. Војска је у рукама власника била средство за поделу света и подјармљивање сиротиње. Таква је била стара војска.

Зашто су немачки мрњари, који су се најзад побунили против насиља, стрељани од њима једнаких немачких мрњара? Зашто енглеска буржоазија помоћу енглеских војника угушује револуцију у Ирскеј, у земљи коју су моћни банкари Енглески подјармили и ногама газе?

На то се питање мора дати исти одговор, као и на питање, како се буржоазија може одржавати на власти. Ми смо видели да се то постизава одличним организовањем буржоаске класе. У војсци се власт буржоазије оснива на двома стварима: прво на официрском кору састављеном од племића и буржоа; друго на душевном убијању, т. ј. на буржоаском залуђивању војника. Официрски кор носи у опште печат израза тог класног обележја. Он је тако дресиран, да одлично разуме вештину рата и вештину да запушава уста, да строго кажњава. Погледајте на кога гардиског официра или прускога кицоша са изгледом ватреног мопса. Одмах се види, да он као дресер у циркусу не штеди

шамаре које дели војницима лево и десно, да је изучио (а морао је дуго и много учити) како се људски чопори држе у страху и послушности.

Разуме се да таква господа, која се врбују из кругова буржоазије и племства, синчића поседника и капиталиста, воде војску потпуно одређеним путем.

А погледајмо војнике. Они долазе као необразовани људи, који узајамно нису везани, већ растурени, који не могу давати отпора, чију су душу већ отровали школа и попови. Одмах их расподеле по касарнама и почиње обрађивање: застрашивање, усађивање непријатељских мисли према народу, стални систем страха и кажњавања, завођење одликовањима за злочине (н.пр. за убијање штрајкача). Све то од човека учини полуидиота, лутку, која слепо слуша свога смртог непријатеља.

Разуме се да војску, која је обема ногама стојала на старом царском темељу, да је и војску, коју је Керенски терао у битке за освојење Цариграда, револуција неизоставно морала да растури. Зашто? Зато што су војници увидели да су они ради разбојничке жудње буржоазије за пљачком били организовани, муштрани и послати у бој. Они су увидели да су они преко четири године седели у рововима, лежали у смртној борби, да су гинули, гладовали, убијали ради кесе новца. Сасвим је природно што је дошло до растурања, до слома, до пропасти старе војске, пошто је револуција разорила стару дисциплину, а нова дисциплина још се није могла јавити.

Та је болест била неизбежна. Мењшевичке и социјалреволуционарне будале оптуживаху большевике: аха, видите, шта сте урадили, ви сте растурили цареву војску. Али те будале не увиђају да револуција не би могла победити да је војска фебруара месеца остала верна цару и његовим генералима, или у октобру буржоазији. Устанак војника против цара већ је био

дезорганизација војске. Свака револуција разбија оно што је старо и труло; протиче прво неко (врло тешко) време док се на рушевинама свињског обора може подићи лепа кућа.

Ми ћемо дати један мали пример који ћемо извући из друге области. Стари радници знају да су се сељаци, некада, када су долазили у варош да постану фабрички радници, од мирних сељака претварали у грозне пустахије. Реч „занатлија“ или „раденик“ била је скоро увреда. И стварно, ти радници нису имали себи равне у псовкама, гадостима и рђавом начину живота. С тога су реакционари, који се плаше свачег новог, проповедали враћање у *старо робовање*.

Они су говорили: пошто нас варош морално квари, пошто нас „размажује“, ми треба да се вратимо селу а нарочито батини спахије. Само ће тамо цветати врлина. И они су се горко смејали онима који су веровали да је радничка класа срж човечанства. Они су, нама, марксистима, ученицима великог комунисте Карла Маркса, говорили: „Гледајте ваше раднике! Та то су свиње а не људи, то су гадне животиње! И ви их још називате сржју човечанства! Батина би њима требало, и бичева — то би их научило шта значи бити бесан.“

То је успевало да „убеди“ многа лица. У ствари ево шта се збивало. Када су сељаци одлазили у варош и кидали са селом, кидали су и са старим обичајима сељачким. На селу се још живи старим начином живота: поштују старе људе, покуравај им се чак и ако су се давно од старости подетињили, остани мирно код своје куће и не покушавај да завириш на поље, бој се сваке нове ствари горе него ватре. То је била мудрост сељака. Рђава мудрост, али је она служила као бремза да одржи ред у селу. У вароши се та мудрост брзо губила; овде је све било ново: нова лица, нови обичаји, маса искушења дотле непознатих. Није чудо што је стари сељачки морал ишчезавао.

Требало је да прође извесно време док се *нов* морал створи, да се преброди период декомпозиције.

Али се најзад родила, на новој основи, *нова* мудрост *с солидарности пролетаријата*. Фабрика сједињује раденике, капиталистички јарам их учи да се заједнички боре; на место старе патријархалне мудрости која је потпуно одбачена, јавља се нова мудрост, пролетерска, много узвишенија. Она ствара од пролетаријата „срж човечанства“, најнапреднију класу, најреволуционарнију, најплоднију.

Данас су мењшевици и социјал-револуционари ти који, у питању војске, заузимају место присталица старог робовања. Они кукају због распадања војске, и за то криве большевике. И као што су нас присталице робовања враћали на прошлост, село, племићски живот и на кнуту, мењшевици и социјал-револуционари нас враћају на стару дисциплину у служби Конституанти на основици повратка капитализму и многим другим стварима те врсте. Ми, комунисте, ми гледамо напред. Ми знамо да је прошлост трула и да је неминовно морала иструлити, иначе се радници и сиромашни сељаци не би могли дочепати власти. Али сада се ствара нешто ново и више: на место старе војске долази *црвена социјалистичка армија*.

Све док је *буржоасија* на влади, све док је „отаџбина“ отаџбина банкара, трговаца, шпекуланата, жандара, краљева и председника република, радничка класа нема никаквог интереса да брани то гадно оруђе за пљачку и профит. Пролетерска јој дужност налаже да се *бун*и противу тога. Само бедни лакеји и слуге богаташа говоре да не треба, у време рата, дизати штрајкове и бунити се противу разбојничке владе империјалиста. Наравно то штоди интересу пљачкашког рата. Разуме се да буна у земљи и буна у војсци још више дејствују на њену дезорганизацију. Како би се н.пр. сломила владавина Виљемова без дезорганизовања Ви-

љемове дисциплине? То је било немогуће. Немачки магрози, мученици, које су Виљемови целати убили, повећали су дезорганизацију војске организоване на разбојнички начин. И Либкнехта гоне немачки социјализајници (док га нису и убили), као дезорганизатора војске. Све немачке револуционаре, немачке бољшевики, гоне они као људе, који „јуначкој војсци“ т. ј. њеном пљачкашком послу „задају ударац с леђа“. Нека господа мењшевици пруже своју руку Шајдемановцима и осталом смрдљивом и трулом олошу; они су људи истога кова.

За Русију је то време већ прошло. Револуција радника је победила. Време дезорганизације припада прошлости. Пред нама стоји време новог стварања. Образује се Црвена Војска, не ради пљачке, већ за одбрану социјализма; не за одбрану отаџбине зеленаша, у којој су капитал и спахије држали све у својим рукама; не за раскомадање и отимање туђих земаља, већ у помоћ међународној комунистичкој револуцији.

Разуме се, да се та војска гради на другим основама него стара војска. Ми велимо да Црвена Војска мора бити оружани народ према разоружаној буржоазији. Она мора бити класна војска пролетеријата и сиромашног сељака. Она је у битности управљена против буржоазије целог света, а и против сопствене буржоазије. Због тога у њој не могу бити буржоаски елементи.

Оставити буржоазију у војсци значило би наоружати је; значило би створити белу гарду у оквиру Црвене Војске, која би лако упропастила цело дело, постала средиштем издајништва и побуна, која би могла прелазити непријатељским империјалистичким војскама и т. д. Наш је задатак не да буржоазију наоружамо, већ да је разоружамо, да јој узмемо последњи револвер.

Други исто тако важан задатак јесте спремање пролетерског официрског кора. Радничка класа мора се бранити од непријатеља који наваљују са свих страна. Империјалисти, подивљали од беса, намећу јој рат. А за садашњи рат потребни су стручњаци. Цар и Керенски су их имали. Радничка класа и сиромашни сељаци немају их. Ти се стручњаци морају створити. У том циљу морају се искористити стари стручњаци; нека они поуче пролетаријат. Онда и социјалистичка отаџбина совјета добија своје сопствене официре. И као што за време револуције радничка класа као најискуснија и активнија води сиромашног сељака, исто тако воде у рату против империјалистичких насилника раднички официри масу Црвене Војске која се састоји из сељака.

Црвена војска мора бити основана на начелу војног образовања обавезног за раднике и сиромашне сељаке.

Ово образовање је најнужније, горући задатак. Ни један минут, ни један секунд се не сме изгубити.

Треба образовати *сваког* радника и *сваког* сељака, треба их научити да рукују оружјем. Само блесави људи резонују: непријатељ је још далеко — „имамо времена“ пре но што он стигне до нас. Руски лењивци резонују често на овај начин. Познато је у целом свету да је код Руса најомиљенија реч „можда“ („авось“), „Можда ћемо имати времена“. И одједном се класни непријатељ, бивши поседници и капиталисти, ствара пред нама, хвата нас за гушу. И може бити, када га један добар пруски под-официр продрма, наш ће се земљак почешати по глави и рећи: „Ала сам био блесав!“

Треба се журити. Не показујмо један на другог. Нека нико не чека на оног до себе, и нека сви храбро приону на рад. *Војно обавезно образовање*, то је најпрече и најважније питање које нам се данас намеће.

Стара војска је почивала на *заглуљивању* војника. То је отуда што су капиталисти и поседници имали да воде милионе војника-сељака и радника чији су интереси били противни интересима капиталиста. Капиталистичка влада је дакле морала од војника створити једно слепо оруђе које ће радити противу својих сопствених интереса. Док напротив, црвена војска, састављена од сељака и радника, брани свој лични интерес. Она може бити основана на *образовању* и *свести* другова који ступају у њене редове. Отуда потреба за нарочита предавања, библиотеке, конференције, митинге и скупове. У слободним часовима, црвени војници морају узимати учешћа, заједно са радницима, у политичком животу, посећивати скупове, *живети животом којим живи радничка класа*.

То је услов, и то један од најважнијих да би се створила јака *револуционарна дисциплина*, не дисциплина батина, већ свести револуционарне класе. Ако се прекине веза између војске и радничке класе, војска се нагло мења и може лако постати банда која ће служити ономе ко боље плати. Она ће почети да се распада и ништа је неће моћи спасти од тог распадања. На против ако су црвени *војници* тесно везани са радницима, ако живе истим животом — они ће бити оно што треба да буду: наоружани орган револуционарне масе.

Једно од најбољих средстава за одржавање веза са масом, поред већ назначених (конференција, политичких састанака, и т.д.), јесте употреба црвених војника за обучавање радника гађању из пушке, митраљеза и т.д. Место да безумно остају по касарнама, да играју карата или да се одају другим „забавама“, или место да остају у касарнама да леже без икаквог занимања — место свега тога имају они овај стваралачки рад који цео свет слива у једну јединствену револуционарну породицу. На тај начин ствара се *наоружани*

народ, наоружани пролетаријат и сироти сељаци који чувају стражу велике радничке револуције.

XIX.

Ослобођење народа.

(Национално питање и интернационална политика).

Програм Комунистичке Партије није само програм ослобођења пролетаријата једне земље, он је и програм ослобођења пролетаријата целог света, јер је он програм интернационалне револуције. Он је у исто време програм ослобођења свих малих потиштених земаља и народа. Разбојничке *велике силе* (Енглеска, Немачка, Јапан, Америка) приграбиле су огромно много земаља и народа. Оне су сав земаљски свет поделиле између себе. И није чудо, што у свима тим упљачканим земљама радничка класа и све радне масе стењу под двоструким притиском: под притиском буржоазије и под допуњујућим притиском освајача. И царска Русија била је приграбила многе земље и народе. Само се тиме може објаснити величина наше царевине. Није чудо, што се код многих *туђих народа* па чак и у једном делу не-великоруског пролетаријата развило опште неповерење према Московљанима. Национални притисак пробудио је националне осећаје: у потчињеним деловима пролетаријата осећање неповерења према целокупној владајућој нацији, без разлике класа; код владајућег дела пролетаријата недовољно разумевање положаја страних племена која су трпела двоструки притисак. А за победу радничке револуције на целом фронту потребно је пуно узајамно поверење разних делова пролетаријата. Мора се показати и делима доказати, да пролетаријат других нација има у пролетаријату владајуће нације верног савезника. Код нас у Русији били су владајући народ Великоруси,

који су себи потчинили Донце и Татаре, Украјинце и Јермене, Грузијанце и Пољаке, Чуваше и Мордвине, Киргизе и Башкире и још разне друге народе. Природно је што је чак и у неким пролетерским деловима тих народа створена нетачна представа о сваком Русу. Они су гледали како ух царска хајка гони и наређује им, па су мислили да су сви Руси, па и руски пролетери исто такви.

Да би се у разним авангардама пролетаријата пробудило братско међусобно поверење, Комунистички Програм проглашује право радничке класе сваког народа на потпуно оцепљење. То значи, да руски радник који држи власт у својим рукама, радницима осталих народа, који живе у Русији, каже: „Другови! Ако ви нећете да будете саставни део наше Совјетске Републике, ако ви, пошто сте своје совјете организовали хоћете да имате своју одвојену Совјетску Републику, онда се одвојите од нас. Ми вам то право потпуно признајемо. И ми вас ни за један тренутак нећемо силом задржавати.“

Разуме се, да се само таквом тактиком може стећи поверење целог пролетаријата. Замислимо шта би се догодило, када би великоруска радничка већа силом хтела да задрже са собом ма које делове радничке класе других народа, а ови се оружјем у руци одупру. Јасно је да би то значило потпун распад целокупног опште-пролетерског покрета, потпун слом револуције. Тако се не сме поступати, понављамо ми, јер је залога победе само у братском савезу пролетера.

Једна напомена. Овде није реч о праву народа (т.ј. радника и буржоазије заједно) на самоопредељење већ о праву радничке класе; то јест, нама такозвана воља *нације* није ни најмање света. Кад бисмо ми хтели да сазнамо вољу нације, морали бисмо сазвати уставотворну скупштину нације. А нама је света воља пролетерских и полупролетерских маса. Зато ми не го-

воримо о праву самоопредељења нације, већ о праву на оцепљење радничких класа сваке нације. За време диктатуре пролетаријата не одлучују конституанте (целога народа) питање, већ савети оних који раде. И када би се ма где у Русији истовремено одржале две скупштине, конституанта нације и конгрес совјета, па се конституанта изјасни за одвајање а пролетерски конгрес против, ми би тада свима средствима, па и оружјем, бранили одлуку пролетаријата против одлуке конституанте.

Тако партија пролетаријата решава питања пролетера разних народа, који живе у границама једне земље. Али Партија поставља себи једно још веће питање интернационалног програма. Ту је пут јасан. То је пут помагања интернационалне револуције целога света, пут помагања револуционарне пропаганде, штрајкова и устанака у капиталистичким земљама, пут потпомагања устанака и буна у колонијама тих земаља.

У империјалистичким земљама (а то су све земље осим Русије, где су радници раздробили владавину капитала) једна од највећих сметња револуцији јесте шовинистичка социјална демократија. Она и сада, врајући велике масе радника, проглашује лозинку одбране (разбојничке) отаџбине. Она је плакала над дезорганизацијом (разбојничке) војске. Наши пријатељи, немачки, аустријски, француски и енглески комунисти, који су једини одбили са презрењем и гнушањем задатак одбране буржоаске отаџбине, предмет су њихове хајке. Положај Совјетске Републике је искључив положај. Она је једина пролетерска државна организација у свету, у сред разбојничких организација буржоазије. Због тога само она има право на одбрану. Још више, њу морамо сматрати као борбено средство пролетаријата целога света. И лозинка, усклик те борбе,

већ је јасна. Интернационална лозинка те борбе је лозинка Интернационалне Совјетске Републике.

Обарање империјалистичких влада оружаним устанком и организација међународне совјетске републике: то је пут ка интернационалној диктатури радничке класе.

Најбољи начин помагања међународне револуције јесте организовање оружаных снага те револуције. Јер радници свих земаља, који нису залуђени од социјализдајца, својих мењшевика и социјалреволуционара (таквих има у свакој земљи), виде у радничкој револуцији Русије и у власти Совјета своју праведну ствар. Зашто? Зато што увиђају, да је власт совјета власт радника. Сасвим другше стоји ствар када би буржоазија уз помоћ мењшевика и социјалреволуционара оборила власт совјета, сазвала конституанту и на тај начин организовала власт буржоазије; на пример као што је била њена власт пре октобра 1917. У том случају радничка класа изгубила би своју отаџбину, јер би она изгубила своју власт. Онда би се сељаци неизбежно вратили у руке буржоазије, фабрике у руке фабриканата, земља и имања у руке великопоседника. Онда би отаџбина профита поново процветала. И радници не би имали никаквог интереса да ту отаџбину бране. С друге стране престали би западно европски радници, да у грађанској Русији гледају светлу лучу која им је светлила у тешкој борби. Развиће међународне револуције било би задржано. Напротив, учвршћење власти совјета, организовање оружаных снага радника и сиромашних сељака, организовање стпора против међународних разбојника, који нападају Совјетску Русију као класни непријатељи, као поседници и капиталисти, као банда целата радничке револуције, организовање Црвене Армије, све то појачава и револуционарни покрет у европским земљама.

Што смо ми боље организовани, што су јаче оружане трупе радника и сељака, што је моћнија диктатура пролетаријата у Русији, тим брже ће се развити ствар међународне револуције.

ЗАВРШНА РЕЧ

(Зашто смо Номунисти?)

Наша партија називала се до последњег конгреса социјал-демократска партија. У целом свету имала је партија радничке класе такво име. Али је рат изазвао дубок расцеп у социјалдемократским партијама, и показала су се три главна правца тих партија: крајња десница, центрум и крајње лево крило.

Социјалдемократи са деснице показали су се као прави издајници радничке класе. Они су лизали (и још сада лижу) радничком крвљу попрскане чизме генерала. Они су потпомагали највеће срамоте и злочине својих влада. Треба се сетити само тога, да немачки социјалдемократ Шајдеман подупире целатску политику немачких генерала. То исто чине Ренодел, вођа француске, Хендерсон енглеске, Бисолати талијанске социјалне демократије. Они су прави целати радничке револуције.

Кад немачки радници победе, учинили би врло добро, ако би Шајдемана обесили са Виљемом на иста вешала. Такве госпode има у великом броју и у Француској, Енглеској и у другим земљама. Баш они лажу раднике фразама о одбрани отаџбине (буржоазије, Виљема) и даве радничку револуцију у својој земљи, а руску револуцију кажњавају бајонетима својих влада, помажући те владе.

Други правац је центрум. Тај правац гунђа против својих влада, али је неспособан за револуционарне борбе. Он се не усуђује да раднике зове на улицу. Он се боји оружаног устанка као ватре, ма да само он може решити питање. Вође тога правца

јесу у Немачкој Хазе, Кауцки, у Француској Лонге, у Италији Турати, у Енглеској Макдоналд.

Најзад трећи правац, крајња левица: у Немачкој Либкнехт са својим друговима, у Француској Лорио, у Италији Серати, у Енглеској Мак Лин. То су страни бољшевици. Њихова тактика и њихова схватања јесу схватања бољшевика.

Замислите сада каква забуна настаје отуда што се све те групе зову истим именом. Социјалдемократ Либкнехт и социјалдемократ Шајдеман! Чега заједничког има на њима? Целат револуције, прости издајник и храбри борац радничке класе: може ли се замислити већа разлика?!

У Русији где су револуционарна борба и развиће револуције заостриле питање социјализма и пада буржоаске владавине, препирка између издајника социјализма и присталица социјализма изглађена је оружјем у руци. Социјал-револуционари са деснице а делом и мењшевици били су са целим контрареволуционарним олошем с оне стране барикаде; бољшевици са радницима и војницима стајали су са ове стране. Крв је обележила јаз између њих и нас. А то се не заборавља и никад се неће заборавити.

Због тога смо нашој Партији морали дати друго име, које нас одваја од издајника социјализма. Сувише је велики био размак између њих и нас, сувише различити наши путеви и стазе.

У односу на буржоаску државу знамо ми, комунисти, само једну дужност: бацити је у ваздух, разорити ту разбојничку дружину. Под изговором одбране отаџбине, социјалдемократи проповедају одбрану тога зеленашког удружења.

На супрот томе, после победе радничке класе, ми смо за одбрану совјетске радничке власти против њених заклетих непријатеља, империјалиста целог света. А

они, као прави издајници радничких интереса, раде на томе да слома власт радника, да униште Совјете. У лудој жељи да постигну тај циљ они иду руку под руку са целом буржоазијом.

Ми, комунисти, ми идемо напред, поред свих тешкоћа, ми идемо ка *комунизму путем диктатуре пролетаријата*. Док они, слични бесној буржоазији, мрзе свим бићем ту диктатуру, опадају је свуда, понављајући речи: „враћај се у назад капитализму!“ ми, комунисти, говоримо радничкој класи: „Биће много трња на вашем путу, али треба ићи напред, не клонуту, увек даље. Велика револуција, која чини дар-мар у старом свету, не може бити без борбе, револуцију је немогуће извршити у белим рукавицама: она долази на свет у мукама. Треба поднети те муке, прећи ту ватру, отргнути се из гвоздених кљешта, ропства капиталистичког.“

Мењшевици и социјал-револуционари гледају из далека, виде омашке и грешке, и долазе до закључка, да се треба вратити натраг, вратити све буржоазији, тражити скромне порције у јаслима капиталистичким.

Ми? Ми не идемо истим путем.

Ти несрећници хоће да нас плаше унутрашњим ратом. Али нема револуције без грађанског рата. Или, да не мисле они, можда, да ће социјалистичка револуција у другим развијенијим земљама проћи без грађанског рата? Пример са Финском доказује нам супротно. Хиљадама осуђених другова јесу најбољи доказ да је у напредним капиталистичким земљама грађански рат огорченији, крвавији и свирепији. Ми на пример предвиђамо да ће у Немачкој борба класа бити очајничка. Још од сада немачки официри осуђују на смрт стотине својих војника и морнара за најмањи покушај побуне. Само помоћу грађанског рата и *гвоздене диктатуре* радника ми можемо доћи до социјализма и до комунистичке производње.

Одбрана буржоаске државе и ни корак ка комунизму! — то је програм социјалне демократије.

Обарање буржоаске државе, радничка диктатура, одузимање имовине капиталистима, организација производње од стране радничке класе, широм отворена врата комунизму — то је програм комунистичке партије. Узимањем назива *комуниста*, ми постављамо јаз између нас и социјал-издајника: мешњевика, социјал-револуционара, Шајдемана и других буржоаских агената. Ми се враћамо старом називу револуционарне партије, на чијем је челу био Карло Маркс. То је била *Комунистичка Партија*. И „Комунистички Манифест“ од Маркса и Енгелса остаје и дан дањи јеванђеље за данашњу револуцију. Стари Енгелс је протествовао на годину и по пред смрт због назива „социјал-демократа“. „Он не доликује ни мало — говорио је он — партији која иде ка комунизму, која најзад руши сваку државу, па и демократску државу“. Шта би рекли велики старци који су горели мржњом према политичкој буржоаској машини кад би им ко показао социјал-демократе као што су Дан, Церетели и Шајдеман? Они би их својим презрењем жигосали као што су жигосали „демократе“ који су упирали револвер против радничке класе у тешким и трагичним моментима револуције.

Има много препрека на нашем путу. И ми данас имамо много рђавих појединаца у нашим редовима: јер код нас је ушло много страних лица која се продају првome на кога наиђу и која су готова да првом згодном приликом замуће воду. Радничка класа је млада и без великог искуства. Млада Совјетска Република је окружена најжешћим непријатељима са свију страна. Али ми, комунисти, знамо да се радничка класа учи на својим сопственим погрешкама. Ми знамо да ће она очистити своје редове од свију прљавштина које су се увукле; ми знамо да ће она видети како јој прилази

њен верни, увек добродошли савезник, светски пролетаријат. Нити ће старачко кукање, нити ће хистеријични врисак збунити нашу партију. Јер она је записала на својој застави златне речи, које је Маркс написао у свом „Комунистичком Манифесту“:

„Нека владајуће класе стрепе пред комунистичком револуцијом. Пролетери немају шта да изгубе осим својих окова. Они ће освојити цео свет. Пролетери свију земаља, уједините се!“

(Мај, 1918.)

ПОГОВОР ФРАНЦУСКОМ ИЗДАЊУ

Комунистички програм, који се данас износи пред француске другове, продат је у више милиона егземплара и преведен је не само на све европске језике, већ и на више источних језика. Тај успех не приписујем никако личности писца, већ га у целини приписујем нашој партији, бољшевизму, који је постао једна огромна и универзална сила и који ће ускоро, у то сам дубоко уверен, постати одлучном силом.

Шта је то што сада квари сан кнежева, краљева и председника република који су још у животу? — Бољшевизам.

Шта је то што страхом испуњава одвратно угодјена срца лондонских банкара, француске олигархијске финансије и жедних пијавица које су у рату истребиле милионе радника, које су у току четири године крв радника претвориле у полуге злата? — Бољшевизам.

Шта је то што изазива најдивљију мржњу капиталиста и власника, генерала и владика, кокота отменог света и жандармеријских капетана? — Бољшевизам.

Шта је то што плаши све слуге капитала, Шајдемана, Томаса, Еберта, Ренодела и њима сличне, који су издали и продали на велико и на мало радничку класу? — Бољшевизам.

Шта је то што привлачи срца радника целог света и у чему је велика нада пролетаријата? — Бољшевизам, велики комунистички покрет револуционарних маса.

Што више буржоазија умножава лажи и клевете

противу бољшевика, тим дубље постају симпатије пролетерских маса за исти тај бољшевизам. Јер бољшевизам није ништа друго него револуционарна доктрина Карла Маркса о неминовној потреби диктатуре пролетаријата и апсолутне владавине радничке класе над буржоазијом.

Та ће револуција неминовно доћи, поред свих напора немачких мењшевика, аустриских, француских и енглеских да скрену њено напредовање. Радничке масе у Русији прекинуле су односе са коалиционашима. Радничке масе у Западној Европи прекинуће их такође, већ су на путу да их прекину. Апел о обарању буржоаских отаџбина, о обарању држава пљачкаша и о *диктатури пролетаријата* наилази на све веће симпатије. Раније или доцније ми ћемо имати *Интернационалну Совјетску Републику*.

Та ће Интернационална Совјетска Република ослободити јарма стотине милиона урођеника у колонијама.

Под својим крвавим режимом „цивилизоване“ и пљачкашке силе кињиле су и мучеле народ у колонијама. Европска цивилизација живи од крви немилосрдно експлоатисаних и пљачканих малпх народа у далеким прекоморским земљама. *Диктатура пролетаријата*, и само она ослобођава те народе. Као год што је руска совјетска власт објавила да се одриче колонијалне политике, и то и на делу показала, нпр. у питању Персије, тако ће и европска радничка класа, кад обори власт банкара, дати подјармљеним и експлоатисаним класама пуну слободу.

Због тога је програм наше партије, који је и програм међународне револуције, у исто време и програм пунога ослобођења свих слабих и подјармљених. Велика класа, радничка класа ставља себи велике задатке. И не само да их ставља, него их и решава у данашњој тешкој херојској борби.

Руска револуција од 1917. открила је облик који та диктатура треба да има. Она је открила свету да је само власт радничких совјета способна да изведе човечанство из садањег хор-сокака. Совјетска власт, ето то је девиза која је постала универзална. Мађарска и Баварска, после Русије, већ су је оствариле. Њен триумф у целом свету исто је толико поуздан као и слом проклетог режима капитализма.

У великом пролетерском покрету припада француским радницима један велики задатак. Француска је сада жандарм света. Француска радничка класа мора показати својој буржоазији да ће следовати њеном примеру. И француска радничка класа имаће своју деведесет трећу годину. Нову буржоаску аристократију мора пролетаријат одбацити, баш као што је у своје време буржоазија одбацила феудалну аристократију. На место тобожњих великих сила буржоаских, увек у борби, правих људождера и правих разбојника, пролетаријат ће подићи једну и међународну Совјетску Републику.

Москва, априла 1919.

Н. Бухарин.

РАДНИЧКЕ НОВИНЕ

ЦЕНТРАЛНИ ОРГАН КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Издази у Београду сваки дан сем понедеоника.

NOVI SVIJET, издази три пут недељно у Загребу.

ГЛАС СЛОБОДЕ, издази сваки дан у Сарајеву.

РАДНИЧКИ ЛИСТ, издази два пут недељно у Новом Саду.

RDEČI PRAPOR, (Црвена Застава) издази два пут недељно у Љубљани.

OSLOBOĐENJE, издази недељно у Сплиту.

СОЦИЈАЛИСТИЧКА ЗОРА, издази два пут недељно у Скопљу.

NARODNA VOLJA, издази недељно у Пожеги (Славонија).

RADNIČKA RIJEČ, издази два пут недељно у Осјеку.

RADNIČKA STRAŽA, издази једанпут недељно у Вуковару.

PROLETARAC, издази један пут недељно у Вировитици.

ЦРВЕНА ЗАСТАВА

Орган Комунистичке Омладине Југославије

Излази полумесечно. — Поједини број 1 динар. —

Претплата као и на број.

Редакција и администрација: Београд, Сарајевска 45.

ЈЕДНАКОСТ

Орган жена комуниста Југославије

Излази два пут месечно. — Цена: на годину 12,
на 6 месеци 6, на 3 месеца 3 динара. —

Адреса: Секретаријат жена комуниста, Народни Дом
Београд.

БУДУЋНОСТ

Орган дечије групе „Будућност“

Излази један пут месечно. — Цена: 1 дин. од броја

Уредништво и Администрација налазе се у
Народном Дому — Београд.

ШТА ТРЕ

COBISS 2042400

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000427249

Н. Лењин:

Држава и Револуција

Цена 4.— дин.

Н. Lenjin:

Osnutak III Internacionale

Cena 1.— din.

Н. Lenjin:

Imperijalizam

KAO NAJNOVIJA ETAPA KAPITALIZMA

Cena 4.— din.

СОЦИЈАЛИСТИЧКА ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРА „ТУЦОВИЋ“ — БЕОГРАД — НАРОДНИ ДОМ

		Дин.
14	Ото Бауер: Скупоћа	2'50
15	Д. Туцовић: Србија и Арбанија	2'—
16	„ Закон о радњама и Социјална Демократија	1'—
17	Д. Туцовић: Законско осигурање радника	0'80
18	Д. Лапчевић: За заштиту радне снаге	1'—
19	Д. Лапчевић и Т. Кацлеровић: За заштиту и осигурање радника	0'80
30	Lenjin: Osnutak III Internacionala (Načela i Direktive)	1'—
31	Лењин: Држава и Револуција	4'—
32	Lenjin: Imperijalizam kao najnovija etapa kapitalizma	4'—
33	Бухарин: Програм Комуниста (Бољшевика)	4'—
34	Ф. Филиповић: Партија, Синдикати и Совјети	2'50
35	Др. Сима Марковић: Валутно питање	1'50
36	Одлуке II Ком. Конгреса: Програм и статут	1'50
37	Др. Живко Топаловић: Комунисти у општини	3'—
38	Прилози Комунистичкој Тактици	2'—
39	Ф. Енгелс и К. Радек: Развитак Социјализма I од утопије до науке; II од науке до дела	3'—
40	К. Маркс: Револуција и контра револуција у Немачкој	2'50

Код поруџбина назначити читку адресу, јер иначе не одговарамо за пошилке. Организације, књижаре и повереници добијају 20 од сто попуста ако се баве распродајом. Новац са поштарином ваља унапред послати или ће се узети доплатом.